

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môñ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Isael te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lâ-havuju takatu te ba intu hato hathak nômm takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma ‘nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêñ anôñ’ (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêñ abô môñ hêk kapya êntêk ma hananñ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômâlô nesam ba nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma hato ek nêñemimbiñ ek neja lôkmala esak anêñ athêñ (Jon 20:31).

Hato hadêñ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹*Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Abô hamô. Ma Abô êñ hamô haviñ Wapômbêñ ba Wapômbêñ da intu abô êñ ²ba hamô haviñ Wapômbêñ hadêñ sêbôk ba môñ anôñ.

³*Abô êñ intu Wapômbêñ hapesanñ nômkama sapêñ hathak. Nômplate atu ba miñ habitak ami, êñ ma miñ yani hapesanñ ami. ⁴*Abô êñ hadum

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13
* **1:4:** Jon 5:26

* **1:3:** 1Ko 8:6; Kol

1:16-17; Hib 1:2

ba nômkama sapêḡ habitak lôkmala. Ma lôkmala êḡ ma avômalô inij deda. ⁵ *Deda êḡ habi hayô hêk momaḡiniḡ. Ma momaḡiniḡ êḡ hathôḡ paliḡ ba miḡ hatôm êḡjêk deda êḡ loḡ siḡ ami.

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv anyô te halêm ba anêḡ athêḡ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êḡ thô ek avômalô sapêḡ nedaḡô ba nêḡmimbiḡ. ⁸ Yanida ma miḡ deda êḡ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êḡ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êḡ ma deda anôḡ.

¹⁰ Wapômbêḡ bôk hapesaḡ avômalô hathak Abô êḡ ba halêm pik. Ma doḡtom êthôḡ paliḡ deḡaḡ. ¹¹ Yani hi ek anêḡ avômalô, ma miḡ ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviḡ ma hatak avômalô takêḡ ek nimbitak Wapômbêḡ anêḡ nali. ¹³ *Avômena takêḡ ma Wapômbêḡ da hapesaḡ loḡondê ba intu ibitak yanida anêḡ nali. Ma miḡ ibitak hatôm avômalô pik sapêḡ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miḡ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miḡ idum ba ibitak ami lôk miḡ ibitak hathak lami inij leḡiḡhaviḡ ami. Mi.

¹⁴ *Abô êḡ intu habitak anyô ba halêm hamô haviḡ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmaḡiḡ anôḡ. Yani ma wapôm anêḡ ôdôḡ biḡ ba hik nômkama avanôḡ thô hadêḡ avômalô. Yani ma Lambô anêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ iyom ba intu Lambô hêv lôkmaḡiḡ êḡ hadêḡ yani.

* **1:5:** Jon 3:19 * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Jon 8:12
 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23 * **1:14:** Plp 2:7

15 Jon hik anyô êñ thô ba halam, “Bôk yahanan yôv hathak anyô êntêk êñ nena, ‘Anyô te tem emben ya yam. Ma doñtom yani hamô hadêñ sêbôk ba miñ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêñ ek ya.’ ”

16 Yani ma lôkmanñin anôñ ba anêñ wapôm hêv liñ siñ ba halêm ek alalô lôbôlôn ¹⁷ *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuñ hadêñ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêñ wapôm thô. ¹⁸ *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma doñtom Wapômbêñ anêñ Nakaduñ doñtom êñ iyom intu Wapômbêñ ba hamô havin Lambô ma hik Lambô thô hadêñ alalô.

*Jon anyô hathik ñañ hanañ anêñ ku bêñ
(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)*

19 Israeelin ñê bêñbêñ takatu ba êmô Jerusalem êv ñê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêñ Jon ma enañ hik yani liñ nena, “O ma opalê?” ²⁰ Ma yani miñ bônôn ami ma hanañ bêñ nena, “Ya ma miñ Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nê avômalô bulubiñ ami. Mi anôn.” ²¹ *Êñ ma enañ hik yani liñ, “Sêbôk ma enañ nena Elia tem êmôn vêm ka Mesia emben yam. O êñ êntêk e?”

Ma hanañ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanañ nena plopet te tem êlêm. O êñ êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanañ viyañ, “Mi.”

²² “Aêñ ba o opalê? Onañ aisê esak oda? Onañ viyañ ek yêlô ana nanañ êndêñ ñê bêñbêñ.”

* **1:17:** Kis 34:28; Lom 6:14

* **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

* **1:21:** Mal 4:5; Mat 11:14

23 Êḡ ma Jon hawa plopet Aisaia anêḡ abô ba hanaḡ,
 “Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêḡ loḡ thiliv nena,
 ‘Nopesaḡ loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêm.’ ” *Aisaia 40:3*

Hasam Aisaia anêḡ abô êḡ yôv ma hanaḡ, “Ya êḡ êntêk.”

24 Vêḡ ma Palisi takatu ba êlêm haviḡ ḡê bêḡbêḡ
 25 enaḡ hik yani liḡ, “O ma miḡ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ḡaḡ?”

26 Ma Jon hanaḡ viyaḡ, “Yahathik thêlô hathak ḡaḡ, ma doḡtom anyô te hamô môlô malêvôḡ ba môlô ôthôḡ ôpêḡ paliḡ. 27 *Yani ma ôpatu ba tem embeḡ ya yam. Yani ma anyô lôk athêḡ bêḡ ma ya ma yaônaloḡ ba intu miḡ hatôm yapole anêḡ vakapô bokḡḡp anêḡ yak vê ami.”

28 Nôm êḡ habitak anêḡ Betani hêk Jolodaḡ vi, loḡ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ḡaḡ.

Yisu ma Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ

29 *Haviyô hayaḡ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaḡ, “Ôḡgô, ôpêḡ ma Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ atu ba hêv ek nêḡ avômalô pik iniḡ kambom vê. 30 *Yani ma ôpatu ba bôk yahananaḡ nena, ‘Anyô te tem embeḡ ya yam. Ma doḡtom yani hamô hadêḡ sêbôk atu ba miḡ yahabitak ami denaḡ. Ba intu yani ma bêḡ ek ya.’ 31 Yada ma yahathôḡ ôpêḡ anêḡ ku paliḡ. Ma doḡtom yahalêm yahathik avômalô halôk ḡaḡ ek yangik ôpêḡ thô êndêḡ avômalô Islael.”

* 1:27: Jon 1:15 * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15

32-33 *Êṅ ma Jon hanaṅ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaṅ nena, “Sêbôk ma yahathôṅ ôpêṅ anêṅ ku paliṅ. Ma doṅtom Wapômbêṅ hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ṅaṅ. Ma yani hanaṅ hadêṅ ya nena, ‘Tem nôṅgô Lovak Mathen êlêm anêṅ leṅ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêṅ intu tem isik avômalô esak Lovak Mathen.’ Wapômbêṅ bôk hanaṅ abô êṅ hadêṅ ya. Êṅ ma yahayê Lovak Mathen hatak leṅ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêṅ. Yada yahayê nôṅm êṅ. 34 *Avanôṅ! Yada bôk yahayê nôṅm êṅ. Ma yahanaṅ nena anyô êntêk ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêṅ ṅê ku

35 Haviyô hayaṅ ma Jon lôk anêṅ ṅê ku ju êmô loṅ atu hathak loṅbô. 36 *Ma hayê Yisu halêm ma hanaṅ, “Ôṅgô, Wapômbêṅ anêṅ Boksip-sip Nakaduṅ atu intu.”

37 Nê ku ju êṅ elanô abô êṅ ma i esopa Yisu. 38 Êṅ ma yani hik i liliṅ ma hayê thai esopa yani ma hanaṅ hik thai liṅ, “Mamu lemimhaviṅ malê?”

Ma thai enaṅ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêṅ ôdôṅ nena “Kêdôṅwaga”.)

39 Ma Yisu hanaṅ, “Mamu nôlêm nôṅgô.”

Êṅ ma thai i êyê loṅ atu ba yani hamô. Nôm êṅ habitak hadêṅ yaṅsiṅ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviṅ yani aleba bôlôvôṅ.

40 *Andulu ma Saimon Pita anêṅ yaṅ, yani ma Jon anêṅ anyô ku te atu ba halaṅô Jon anêṅ abô ba

* 1:32-33: Mat 3:16 * 1:34: Mat 3:17 * 1:36: Jon 1:29

* 1:40: Mat 4:18-20

hi hasopa Yisu. ⁴¹Yani hayê Yisu vêm ma hi kethen ba hapôm yaḡ Saimon ma hanaḡ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêḡ ôdôḡ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômâlô bulubiḡ”.)^{*} ⁴²*Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêḡ Yisu. Yisu hayê ma hanaḡ, “O Saimon, Jon nakaduḡ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêḡ “Sipas” êḡ ma hatôm “Pita”. Ma athêḡ ju êḡ anêḡ ôdôḡ nena “valu”.)

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³Haviyô hayaḡ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êḡ ma Andulu lo Pita iniḡ malak ôdôḡ. ⁴⁵*Yani hapôm Nataniel ma hanaḡ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapyâ balabuḡ hathak anyô te. Ma plopêt doho bôk eto abô hathak ôpêḡ haviḡ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêḡ ma Yisu anêḡ Nasalet, Josep nakaduḡ.”

⁴⁶Ma Nataniel hanaḡ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaḡ, “Ôlêm nôḡgô.” Êḡ ma thai i.

⁴⁷Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma anyô Israêl mavi te. Yani ma abôyaḡ mi.”

⁴⁸Ma Nataniel hanaḡ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanaḡ, “Pilip miḡ halam o ami denaḡ. Ma yahayê hôḡmô alokwaḡ avi te ôdôḡ ba yahayala o.”

* **1:41:** “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * **1:42:**
 Mat 16:18 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

49 *Nataniel halañô abô êñ ma hanañ, “Kêdônwaga, o ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ ma avômalô Israêl iniñ Kiñ.”

50 Ma Yisu hanañ, “Thatu yahayê hômô alokwañ ôdôn ba intu hôêvhaviñ e? Ondañô! Nôm êñ ma yaôna ek yañ atu ba tem embeñ yam.” 51 *Ma hanañ abô doho haviñ nena, “Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Tem môlô ôngô leñ ekyav ma añela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêñ Nakaduñ.”

2

Yisu hadum ba ñañ habitak waiñ

1 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêñ Kena. Malak Kena êñ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêñ talêbô hi haviñ. 2 Ma elam Yisu lôk anêñ ñê ku ba i haviñ. 3 Avômalô inum waiñ aleba thô. Ma Yisu anêñ talêbô hanañ hadêñ Yisu nena, “Nônğô! Thêlônin waiñ lêk thô.”

4 *Ma Yisu hanañ, “Avi bêñ, honañ abô êñ hadêñ ya eka? Yenañ waklavôn mi denañ.”

5 Ma Yisu talêbô hanañ hadêñ ñê takatu ba eyabiñ nôm nena, “Nodañô anêñ abô ba nundum êtôm atu ba hanañ.”

6 Ma uñ valu baheñvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm embalon ñañ êtôm 100 lita la. Avômalô Israêl ethak ithik halôk ek nêñem leñinmavi êndêñ Wapômbêñ.

7 Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ñê eyabiñ nôm nena, “Nonğasô ñañ êndôk uñ sapêñ.” Ma enğasô halôk aleba hayô abôlêk sin.

* **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12 * **2:4:** Jon 7:30; 8:20

⁸ Yôv ma hanañ hadêñ thêlô, “Noja doho ba nônmê êndêñ anyô bêñ atu hayabiñ nôm.” Ma ñê ku ewa ba i êv hadêñ yani. ⁹ Anyô bêñ êñ hanum ñañ atu ba Yisu hik liliñ ba habitak waiñ. Ma donjom miñ hayala ami. Ñê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hason kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanañ, “Ethak êv waiñ vasiñ mavi hamôñ ek avômalô inum aleba maleñiñ hataba êñ ma miñ êv waiñ maniñ havenñ yam. Ma donjom waiñ êntêk anêñ vasiñ ma vasiñ anôñ ek waiñ yañ atu ba hamôñ.”

¹¹ Yisu hadum nôm êñ hamô Kena anêñ Galili. Nôm êñ ma lavôñiñ môñ anôñ atu ba hadum ek hik anêñ lôkmanñiñ thô. Ma anêñ ñê ku êvhaveñ yani. ¹²*Vêm ma Yisu lôk iviyañ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma ñê ku iviñ thêlô ba i êmô loñ êñ hatôm wak doho.

Yisu halupunin avômalô doho hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³* Avômalô Israêl iniñ waklavôñ te habobo anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jerusalem ek êñjê waklavôñ êñ. ¹⁴ Yani hi unyak mathen anêñ piklêvôñ ma hayê avômalô etak bokmanñkao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênmê vuli ek nêmbôk êtôm da lôk ñê takatu ba êwê ñê loñ buyañ iniñ valuselenñ hathak Hiblu iniñ valuselenñ êmô. ¹⁵ Êñ ma havuvi yak balawa te ba halupunin i lôk iniñ boksipsip lo bokmanñkao ma hêv i vê hêk unyak

* **2:12:** Mat 4:13 * **2:13:** Kis 12:1-27

mathen ba i. Ma hakayan nê ên inin balê ba valuselen hagililin mayaliv. ¹⁶ Ma hanañ hadên nê takatu ba etak menak bôbô ek nê nê nê vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anên unyak ma lonj netak nômkama êmô ek nê nê nê vuli e?”

¹⁷ Ma Yisu anên nê ku êyê nôm ên ma lenjnhabi hathak abô te hêk Wapômbên anên kapy nena, “Yahêv lêlê ek anê n unyak ma yalenhavin unyak ên bên anôn.” *Kapya Yen 69:9*

¹⁸ Israël inin nê bên bên êyê ma enañ, “Undum lavônin te ek injik o thô nena Wapômbên halam o ba hudum nôm ên!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyan, “Nundinin unyak mathen êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lonbô.”

²⁰ Ma nê bên bên enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabên 46 ek elav unyak êntêk ma donjom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?”

²¹ *Unyak mathen atu ba Yisu hanañ hathak ên ma yanida lin kupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak lonbô hêk nãma ma anên nê ku lenjnhabi abô atu ba bôk hanañ. Ên ma êvhavin abô atu ba hêk Wapômbên anên kapya lôk Yisu da hanañ.

²³ *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôn atu ba anên athên nena Hale ba Hi. Ma avômalô bên anôn êyê lavônin takatu ba hadum ba êvhavin.

²⁴ Ma donjom Yisu miñ hêvhavin i ami. Hayala anyô sapên inin auk. ²⁵ Anyô te miñ hêv auk hadên

* **2:19:** Mat 26:61; 27:40 * **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31

yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ iniñ kapôlôñiñ.

3

Yisu hêv auk hadêñ Nikodimus

¹ *Islael iniñ anyô bêñ te anêñ athêñ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ² Bôlôvôn ma hi hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga, hothak hudum lavônñiñ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ hêv o ba hôleñ hatôm kêdôñwaga. Ma Wapômbêñ miñ hamô haviñ anyô te ami, êñ ma miñ hatôm indum lavônñiñ êtôm atu ba hudum ami.”

³ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loñbô iyom intu tem êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”*

⁴ Ma ôpêñ hanañ, “Aisé ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loñbô e? Ma mi!”

⁵ *Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Ôpatu ba Wapômbêñ hathik hathak ñañ lôk Lovak Mather hatôm evathu hathak loñbô, ôpêñ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô. ⁶ *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêñ anêñ avômalô ibitak hathak Lovak Mather habi i vê. ⁷ Ma aisê ka hoson hathak abô êntêk ba yahanan

* **3:1:** Jon 7:50; 19:39 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23 * **3:3:** Abô Glik “hathak loñbô” lôk “halêm anêñ vuliñ” thai luvi ma abô donjom iyom. Yisu anêñ auk nena “halêm anêñ vuliñ” ma donjom Nikodimus hason nena “hathak loñbô”. * **3:5:** Ese 36:25-27

* **3:6:** Jon 1:13

hadêḡ o nena ‘nimbi o vê esak loḡbô.’ ⁸ Lovak da hathak hayuv hatôm anêḡ lahaviḡ ma holaḡô anêḡ diḡdiḡ iyom. Ma doḡtom hôthôḡ nena halêm anêḡ êsê ba hi êsê. Ma ḡê takatu ba Lovak Mathen havathu i ma aêḡ iyom.”

⁹ Ma ôpêḡ hanaḡ hik liḡ hathak loḡbô, “Nôm takêḡ tem imbitak aisê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Ai! O Islael iniḡ kêdôḡwaga bêḡ ma hôthôḡ nôm êntêk paliḡ, e? ¹¹⁻¹³ Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ iyom intu yahatak malak leḡ ba yahalêm. Ma anyôla miḡ bôk hi loḡ êḡ ba hale halêm hathak loḡbô ami. Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Yêlô anaḡ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaḡ bêḡ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miḡ olaḡô yêlôaniḡ abô ami. Lêk yahanaḡ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêḡ anêḡ auk. Ma môlô miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu nômkama malak leḡ tem miḡ nônêḡmibiḡ aêḡ ami.

¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Islael êmô loḡ thiliv ma umya bêḡ anôḡ ethaḡ i. Êḡ ma Mose hathôkwêḡ umya dahô te hathak kôm ba hêv liḡ hamiḡ leḡ ek avômalô nêḡê ba nimbitak mavi. Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba tem nêsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba nêḡm liḡ aêḡ iyom ¹⁵ *ek avômalô takatu ba êvhaviḡ tem neja lôkmala anôḡ atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹⁶ * “Wapômbêḡ lahaviḡ avômalô pik bêḡ anôḡ ba intu hêv Nakaduḡ doḡtom êḡ halêm ek ôpatu ba hêvhaviḡ tem enja lôkmala anôḡ atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma tem miḡ ema

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10

ami. ¹⁷ *Wapômbêḅ hêv Nakaduḅ halêm pik ek nêḅ avômalô bulubiḅ. Ma miḅ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸ *Ôpatu ba hêvhaviḅ Nakaduḅ êḅ ma Wapômbêḅ miḅ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miḅ hêvhaviḅ Nakaduḅ donḅtom êḅ ami ma ôpêḅ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêḅ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹ *Wapômbêḅ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leḅḅhaviḅ momaḅiniḅ ma êdô deda êḅ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniḅ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ḅê kambom ethak êpôlik ba miḅ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma donḅtom ôpatu ba halaḅô Wapômbêḅ anêḅ abô nena avanôḅ, yani êḅ ma hatôm hamiḅ deda ba avômalô sapêḅ êyê anêḅ ku takatu ba hadum ma Wapômbêḅ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ḅaḅ hik Yisu anêḅ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêḅ ḅê ku i Judia anêḅ loḅ kamuḅ ma hamô haviḅ anêḅ ḅê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ḅaḅ. ²³⁻²⁴ Ainon hêk habobo Salim. Loḅ êḅ ma ḅaḅ bêḅ anôḅ hêk ba avômalô ibi thêthô i loḅ êḅ. Jon miḅ hamô koladôḅ ami denaḅ, ba intu hamô loḅ êḅ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêḅ ḅê ku lôk anyô Israeḅ te êkôki hathak auk nimbitak mabuḅ êḅḅêk Wapômbêḅ ma. ²⁶ Êḅ ma ḅê ku i hadêḅ Jon ma enaḅ, “Kêdôḅwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviḅ o hamô Jolodaḅ vi ba honaḅ abô

* **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12

* **3:22:** Jon 4:1-2

bêḡ anôḡ hathak yani. Ondaḡô! Ôpêḡ lêk hathik avômalô halôk ḡaḡ ba avômalô sapêḡ i hadêḡ yani!”

²⁷ Ma Jon hanaḡ, “Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ ba nômlate habitak aêḡ hadêḡ anyô te ma yôv.

²⁸ *Môlôda bôk olaḡô abô atu ba yahanaḡ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv hamôḡ ek yanaḡ êndêḡ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miḡ Mesia ami.’

²⁹ Anyô te hawa avi te, êḡ ma tem enja êtôm yanida anêḡ. Ma doḡtom yapmalô ma tem êtôm ôpêḡ anêḡ anyô môlô atu ba imiḡ ek embatho yani loḡ. Ba halaḡô ôpêḡ anêḡ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êḡ. Ba intu lêk yalenmavi bêḡ anôḡ hamô yakapôlôḡ siḡ. ³⁰ Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yani habitak anyô bêḡ, ma yada yahabitak anyô oyaḡ.”

³¹ * “Ôpêḡ bôk hamô leḡ ba halêm, yani ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêḡ ma anyô pik ba intu hanaḡ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôḡ! Ôpatu ba halêm anêḡ malak leḡ, ôpêḡ ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. ³² *Yani hanaḡ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halaḡô bêḡ. Ma avômalô miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Mathêḡ ba hamô ôpêḡ kapô siḡ ba halêm hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviḡ yani ma hik thô nena Wapômbêḡ ma hanaḡ abô avanôḡ iyom. ³⁵ *Lambô lahaviḡ Nakaduḡ ba hêv nômkama sapêḡ ek eyabiḡ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviḡ Nakaduḡ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm

* **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11
 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12

wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma ôpatu ba havôliḡ dôm hadêḡ Nakaduḡ ma Wapômbêḡ bôk hadum abô yôv ba ôpêḡ lêk hawa vovaḡ. Ba intu tem miḡ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanaḡ abô haviḡ avi Samalia te

1-2 *Yisu da miḡ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leniḡhaviḡ nesopa Yisu i hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nisik i êndôk ḡaḡ. Ma Palisi elañô nena avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Yisu ek isik i. Ma Jon anêḡ lêk auviḡna. 3 Yisu halañô abô êḡ ma hayê nena Palisi lêk ititiḡ anêḡ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

4 Ma loḡôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviḡ. 5 *Êḡ ma yani havenḡ ba hi hayô Samalia iniḡ malak lôḡ te ba elam nena Sika. Loḡ êḡ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêḡ nakaduḡ Josep. 6 Ma Jekop bôk halav ḡaḡ lôv te hamô loḡ êḡ. Yisu havenḡ aleba waktêvôḡ biḡ ma hayô ḡaḡ lôv êḡ ma yani lêk vau ba halôk hamô biḡ. 7-8 Nê ku lêk i malak ek nênem vuli nôḡ. Ma avi Samalia te halêḡ ek enja ḡaḡ. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “ḡaḡ ek yanum.”

9 *Avômalô Israeḡ ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êḡ hanaḡ, “O ma Israeḡ ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaḡ nena ḡaḡ êlêḡ ek unum?”

10 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Hoyala nôḡ mavi atu ba Wapômbêḡ hêv lôk hoyala ôpatu ba

* 4:1-2: Jon 3:22 * 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32 * 4:9: Esr 4:1-5

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6

hanañ, ‘Ñañ ek yanum’, êñ ma tem onañ injik yani liñ ek nêñ ñañ lôkmala êndêñ o.”

¹¹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô Bêñ, lôv êntêk ma daim ba anêñ uñ onja ñañ êsê? Ma ñañ lôkmala êñ tem onja anêñ êsê? ¹²*Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñañ lôv êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmanjao sapêñ inum halôk ñañ lôv êntêk. Ma anêñ ñañ ma mavi anôñ ek ñañ êntêk lôk o ma bêñ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanañ, “Ñañ êntêk ba inum ma tem nesakmunin esak loñbô. ¹⁴*Ma doñtom ôpatu ba hanum ñañ atu ba yahêv ma miñ hatôm esakmunin esak loñbô ami. Lôk ñañ êñ ma tem imbitak êtôm ñañ onañ te ênjêk o kapôlôm ba nêñ lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

¹⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, nêñ ñañ êñ êndêñ ya ek miñ yasakmunin esak loñbô ami. Lôk miñ yalêñ loñ êntêk ek yanja ñañ esak loñbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlêñ.”

¹⁷ Ma avi êñ hanañ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. ¹⁸Sêbôk ma vônim bahenvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviñ yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

¹⁹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô bêñ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰*Yêlôaniñ bumalô ethak êv yeñ halôk dumlolê êntêk. Ma doñtom

* **4:12:** Jon 8:53 * **4:14:** Jon 6:35 * **4:20:** Lo 12:5-14; Sng 122:1-5

môlô avômalô Israèl onañ nena Wapômbêñ lahaviñ alalô nanêm yeñ êndôk Jelusalem.”

²¹ Ma Yisu hanañ, “Livôñ! Ondañô! Wak te ma tem miñ môlô nôñêm yeñ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. ²² *Môlô avômalô Samalia ma ôthônñ ôpatu ba ôêv yeñ hadêñ. Ma Wapômbêñ hêv anyô Israèl te ek nêm avômalô bulubiñ ba intu yêlô avômalô Israèl ayala ôpatu ba yêlô êv yeñ hadêñ yani.

²³⁻²⁴ * “Wapômbêñ ma lôkmala anêñ ôdônñ. Ba intu Wapômbêñ habôlêm avômalô takatu ba êv yeñ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêñ anêñ lôkmala anônñ yôv. Aêñ ba avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêñ intu nêñêm yeñ aêñ. Ma waklavônñ atu ba nôm êñ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

²⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêñ thô êndêñ alalô.” (Ma “Mesia” êñ intu elam nena “Kilisi”.)

²⁶ *Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Ôpatu ba hanañ abô hadêñ o ma yani êñ.”

²⁷ Enañ abô denañ ma Yisu anêñ ñê ku êvô êlêm hathak lonbô ma êyê Yisu hanañ abô haviñ avi êñ ba eson kambom. Ma donjom thêlô bônônñ ma miñ enañ hik yani liñ nena, “Lemhaviñ malê?” mena “Honañ abô haviñ avi êntêk eka?”

²⁸ Êñ ma avi êñ hatak anêñ uñ hawa ñañ hamô ma havôhi malak ôdônñ hathak lonbô. Ma hanañ hadêñ avômalô nena, ²⁹ “Môlô nôlêm ôñgô anyô te!

* **4:22:** 2Kinj 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * **4:23-24:** Lom 12:1;
2Ko 3:17; Plp 3:3 * **4:26:** Mak 14:61-62

Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanañ bêñ hadêñ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elañô abô êñ ma etak malak ba i hadêñ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denañ ma ñê ku enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôñwaga, nonñwan nôm.”

³² Ma hanañ, “Yenañ nôm hamô ek yanğañ ma mômô ôthôn nôm êñ paliñ.”

³³ Êñ ma ñê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêñ yani la?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yenañ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêñ anêñ lahavin ba yandum anêñ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm.

³⁵ *Mômô othak onañ, ‘Ayôn ayova iyom hêk, êñ ma tem nôm injik anôn ba alalô naja.’ Yanañ êndêñ mômô! Malemim ekyav ba ôñgô ku katô! Nôm lêk hik anôn yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêñ vuli. Yani halav nôm anôn ek nôm sapêñ êñ neja lôkmala anôn atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi lenjñmavi. ³⁷ Aêñ ba abô êntêk ma abô avanôn. ‘Anyô yan habañ ku ba havatho ma anyô yan halav anêñ anôn.’ ³⁸ Yahêv mômô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miñ bôk mômô udum ku êñ ami. Anyô vi idum ku êñ. Ma mômô u olav anôn iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bêñ anôn êmô malak êñ ba elañô avi êñ hanañ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanañ bêñ hadêñ ya!” Ba intu thêlô êvhavin Yisu. ⁴⁰ Êñ ma ñê Samalia

* **4:34:** Jon 6:38 * **4:35:** Luk 10:2

takêḡ êlêm enaḡ hik yani liḡ, “Ômô imbiḡ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviḡ thêlô hatôm wak ju. ⁴¹ Ma hanaḡ abô haviḡ i ba intu bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

⁴² *Ma thêlô enaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Sêbôk yêlô alaḡô anêm abô ba êvhaviḡ. Ma lêk yêlôda alaḡô anêḡ abô ma ayala nena avanôḡ. Ôpêḡ ma ôpatu ba tem nêm avômalô pik bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

⁴³⁻⁴⁵ *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jerusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡ takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. ⁴⁶ *Hamô Galili vêm ma havôhi Kena loḡ atu ba bôk hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiḡ ba hadum ek ema. ⁴⁷ *Ôpêḡ halaḡô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halaḡ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

⁴⁸ *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêntêk, “Môlô lemhaviḡ yandum lavôḡiḡ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônêḡimbiḡ ya e?”

⁴⁹ Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêm kethêḡ! Yenaḡ okna tem ema!”

* **4:42:** 1Jon 4:14 * **4:43-45:** Mat 13:57; Jon 2:23 * **4:46:** Jon 2:1-11 * **4:47:** Mat 8:5-6 * **4:48:** Jon 2:18; 1Ko 1:22

50 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêŋ hêvhaviŋ Yisu anêŋ abô ba hi ⁵¹ ma anêŋ nê ku êpôm yani ba enaŋ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” ⁵² Êŋ ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ nena wakma alê intu okna êŋ mavi. Ma enaŋ, “Wakbôk yaŋsiŋ hatôm 1 kilok ma lijiŋ êŋ hatak yani.”

⁵³ Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ êvhaviŋ.

⁵⁴ *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôŋiŋ yaŋ êŋ ek hik thô nena Wapômbêŋ hêv yani ba halêm.

5

Anyô lijiŋ Betesda te

¹ Vêm ma Yisu hi daku Jerusalem ek ênjê avômalô Israeŋ iniŋ waklavôŋ te. ² Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Israeŋ elam nena Betesda. Kasuk êŋ hêk habobo Jerusalem anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniŋ Unyak Abôlêk. Ba kapo daŋ êyô êmô baheŋvi hêk loŋ êŋ. ³⁻⁴ Ma nê lôk lijiŋ hatôm nê maleŋiŋ pusip lôk nê veŋiŋ kambom ma nê ivuviŋ ethak êk kapo daŋ takêŋ.* ⁵ Ma anyô te hawa lijiŋ havuviŋ ba hêk kapo daŋ êŋ te hatôm sondabêŋ 38. ⁶ Yisu hayê ôpêŋ ma hayala nena lijiŋ bôk hamô bô

* **4:50:** Mat 8:13 * **4:54:** Jon 2:11 * **5:3-4:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Nê lijiŋ takatu ba êk balê ek eyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te halôk ba hadum kasuk êŋ liŋaliŋ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôŋ tem imbitak mavi.

ba hanañ hik yani liñ, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpêñ hanañ viyañ, “Anyô bêñ, kasuk hathak liñaliñ ma anyôla miñ hamô ek nêma ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôñ ma donjom anyô vi êlôk êmôñ ek ya.”

⁸ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Umbiyô umiñ! Ma onja anêma yêma ba nu!” ⁹ Kethêñ oyañ ma yani habitak mavi ba hawa anêñ yêma ba hi.

Wak êñ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israêl iniñ nê bêñbêñ enañ hadêñ anyô havuviñ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêma ba ombên ami.”

¹¹ Ma ôpêñ hanañ viyañ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêma yêma ba nu.’ ”

¹² Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Opalê intu hanañ nena onja anêma yêma ba nu?”

¹³ Avômalô bêñ anôñ êmô loñ êñ ba Yisu hêv i vê menañna ba hi. Ba intu ôpêñ hathôñ nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathên anêñ piklêvôñ ma hayê ôpêñ hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak loñbô ba otak anêma kambom. Yakô malaiñ bêñ yañ tem êpôm o.” ¹⁵ Êñ ma ôpêñ hi hanañ hadêñ Israêl iniñ nê bêñbêñ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôma takêñ hadêñ Sabat. Ba intu Israêl iniñ nê bêñbêñ ethañ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêñ intu sapêñ ba hadum ku takêñ denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêñ iyom.” ¹⁸ *Israêl iniñ nê

* **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

bêḡbêḡ elañô abô êḡ ma êyê nena Yisu lêk habulin abô balabun hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêḡ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu leḡḡmaniḡ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

19 *Ma Yisu hanan hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yanan avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ya ma Nakaduḡ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yenan auk ami. Aêḡ ba nômkama sapêḡ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. 20 Wakamik la-haviḡ ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nômkama takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anôḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum môlô noson kambom ek ku yan sêbôk. 21 Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêv lôkmala hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêm lôkmala êndêḡ avômalô êtôm yada yalenhaviḡ. 22 *Ma wakamik hatak ku nedanô avômalô iniḡ abô halôk yabaheḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḡ iyom 23 *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibin intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

24 * “Yanan avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halanô yenan abô ba hêvhaviḡ Wakamik atu ba

* 5:19: Jon 5:30 * 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18

hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôkmala anôḡ. ²⁵ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Avômalô ḡama tem nedaḡô ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmolô lôkmala. Wak te ma nôml takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôkmala aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêmlôkmala êḡ êndêḡ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡô avômalô iniḡ abô.

²⁸ “Môlô miḡ nosoḡ esak yenaḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡô ya Nakaduḡ yalenḡelo ²⁹ *ba nimbiyô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmolô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡô avômalô iniḡ abô ek yanêmlôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahaviḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Ba intu yenaḡ abô yahadum ma thêthôḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

³¹ “Yahavatho yenaḡ abô loḡ êḡ ma tem miḡ avômalô nêmlimbiḡ ya ami. ³² Ma doḡtom anyô

* **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15 * **5:30:** Jon 5:19; 6:38

yaŋ bôk havatho yenaŋ abô loŋ yôv. Ma yahayala nena anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak ya ma avanôŋ.

³³ “Sêbôk ma môlô onaŋ hik Jon liŋ hathak ya ba yani bôk hanaŋ abô avanôŋ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaŋ abô loŋ e? Yahananaŋ hathak Jon anêŋ abô êŋ ek môlô noja bulubiŋ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêŋ deda êŋ sawa bidon iyom.

³⁶ * “Ma donŋtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êŋ ma hamôŋ ek Jon anêŋ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Aêŋ ba môlô miŋ bôk olaŋô Wakamik laselo lôk ôyé yani thohavloma ami ma anêŋ abô miŋ hêk haviŋ môlô ami aêŋ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitiŋ Wapômbêŋ anêŋ kapya ba oson nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô. Abô êŋ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma donŋtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôŋ êŋ.

⁴¹ “Ya miŋ yahananaŋ abô êŋ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma donŋtom yahayala môlô! Môlô miŋ lemimhaviŋ Wapômbêŋ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma donŋtom anyô te halêm ba hanaŋ yanida anêŋ abô, êŋ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ ôpatu ba lahaviŋ môlô. Ma donŋtom miŋ môlô

* **5:36:** Jon 3:2; 14:11 * **5:37-38:** Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

* **5:39:** Luk 24:27

malemkilik hathak Wapômbêḅ doḅtom atu anêḅ lamavi ami. Êḅ ma tem nônêḅmimbiḅ aisé?

⁴⁵ “Môlô othak ôêḅ malem hadêḅ Mose. Ma doḅtom tem enaḅ môlô bêḅ. Ba intu miḅ môlô lemimimbi nena tem yanaḅ môlô bêḅ imiḅ Wakamik ma ami. Mi anôḅ! ⁴⁶ *Mose bôk hatô abô hathak ya yôḅ. Aêḅ ba môlô ôêḅhaviḅ Mose anêḅ abô, êḅ ma tem nônêḅmimbiḅ ya imbiḅ. ⁴⁷ Ma doḅtom môlô miḅ ôêḅhaviḅ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu môlô miḅ ôêḅhaviḅ yenaḅ abô haviḅ ami.”

6

Yisu havakôḅ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôḅ ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḅ dan vi. Kasuk êḅ anêḅ athêḅ yaḅ nena Taibelias.

² Ma avômalô bêḅ anôḅ bôk êyê lavôḅḅḅ takatu ba hadum hathak avômalô lijiḅ ba intu esopa yani.

³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biḅ haviḅ anêḅ ḅê ku. ⁴ Avômalô Israeḅ iniḅ waklavôḅ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêḅ anôḅ êlêm ma hanaḅ hadêḅ Pilip, “Alalô nanêḅ vuli polom embeḅ êsé ek nabakôḅ avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôḅ atu ba tem yani indum ba intu hanaḅ ek eyala Pilip anêḅ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanaḅ viyaḅ, “Alalô nandum ku êtôm ayôḅ bahenḅvi ba lahavulô la anêḅ vuli ma miḅ hatôm nanêḅ polom vuli ek avômalô tomtom ne-jaḅ dokte dokte ami!”

* 5:46: Ap 3:22

⁸ Êḡ ma ḡe ku te anêḡ athêḡ nena Andulu, Saimon Pita anêḡ yaḡ molok, hanaḡ nena, ⁹ “Nôḡḡ okna êntêk anêḡ polom bali yaô nena bahenḡvi lôk alim yaôna lokwanju. Ba nôḡm êḡ hatôm avômalô nômbêḡ êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Nonanḡ êndêḡ avômalô ek nêndôk nêḡmô biḡ.” Kamunḡ bêḡ anôḡ hamô lonḡ êḡ ba anyô sapêḡ êlôk êḡmô. Thêlô hatôm 5,000.

¹¹ Êḡ ma Yisu hawa polom ma hateḡ mek ba havanaḡ hatôm thêlôninḡ leḡḡḡhavinḡ vêḡm ma hadum aêḡ hathak alim ju atu havinḡ.

¹² Thêlô eyaḡ ba leḡḡḡviyak ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡe ku nena, “Môlô nusup nôḡm wata sapêḡ esak donḡtom ma miḡ nômbi ni ami.” ¹³ Êḡ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm lauminḡ ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavôḡḡinḡ êḡ ba enaḡ, “Avanôḡ! Sêbôk ma enaḡ nena plopet te tem êlêḡm. Ma êntêk lêk halêḡm yôv.” ¹⁵ *Êḡ ma idum ek nebalonḡ yani ek imbitak êtôm ininḡ kinḡ. Ma hayala ininḡ auk êḡ, ba intu hatak lonḡ êḡ ma havôhi dum atu hathak lonḡbô.

Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yaḡsinḡ ma anêḡ ḡe ku i tamu kasukthôm anêḡ danḡ. ¹⁷ Bôlôvôḡ ma miḡ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeḡ ba i tuvulu Kapaneam.

¹⁸ Ma lovak bêḡ te hayuv ba kasuk hik bêḡ. ¹⁹ Thêlô ivusinḡ yeḡ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê ba halêḡm habobo yeḡ ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu

* **6:14:** Lo 18:15,18 * **6:15:** Jon 18:36

hananġ hadêġ thêlô nena, “Yada êntêk! Miġ nôkô ami.” ²¹ Êġ ma thêlô leġiġmavi ba êlôk ek yani ni yeġ kapô. Ma kasana ma yeġ hi hathak liġdaġ.

²² Haviyô hayaġ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêġ daġ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeġ doġtom iyom hamô ba ġê ku iyom ethak yeġ êġ ba i. Ma Yisu miġ hathak yeġ êġ haviġ anêġ ġê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êġ ma avômalô Taibelias iniġ yeġ doho êlêm ebobo loġ atu ba Anyô Bêġ hava polom liġ halôk ba thêlô eyaġ. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêġ ġê ku miġ êmô ami. Êġ ma thêlô ethak yeġ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk loġ atu ma enaġ, “Kêdôġwaga, aġġê te intu hólêm loġ êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanaġ nena, “Yanaġ avanôġ biġ êndêġ môlô. Môlô bôk oaġ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôġiġ ma môlô bôk ôyê ma doġtom ôthôġ paliġ denaġ.

²⁷ *Nundum ku ek noġa nôm atu ba tem nêm lôkmala ba nêmô êtôm wak nômbêġ intu sapêġ. Wakamik Wapômbêġ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêġ Nakaduġ ba tem nêm lôkmala êġ êndêġ môlô. Ma miġ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”

²⁸ Êġ ma thêlô enaġ, “Wapômbêġ lahaviġ yêlô nandum ku malê?”

²⁹ *Ma Yisu hanaġ, “Wapômbêġ anêġ ku nena nônêmiġbiġ ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

* **6:27:** Jon 6:48-58 * **6:29:** 1Jon 3:23

30-31 *Êṅ ma thêlô enaṅ hik yani liṅ, “Undum lavôṅiṅ te ek yêlô nagê ma tem nanê mimbiṅ anêṅ abô. Mose bôk hêv mana hadêṅ yêlôaniṅ bumalô ba eyaṅ hamô loṅ thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anêṅ malak leṅ hadêṅ avômalô ba eyaṅ.’”

Êtak Ijip 16:4

Ma o, tem undum lavôṅiṅ alê yaṅ?”

32-33 Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô nena Anyô Bêṅ hêv anyô te ba halêm anêṅ malak leṅ ba hêv lôkmala hadêṅ avômalô hatôm polom anôṅ. Ba intu Wakamik iyom hêv nôṅ anôṅ anêṅ malak leṅ hadêṅ môlô. Ma miṅ Mose hêv ami.”

34 Êṅ ma thêlô enaṅ, “Anyô Bêṅ, wak nômbêṅ intu sapêṅ ma nêṅ polom êṅ êndêṅ yêlô.”

35 *Êṅ ma Yisu hanaṅ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêṅ ya ma tem miṅ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviṅ ya ma tem miṅ esakmuniṅ ek inum ṅaṅ ami. 36 Ma donṅtom bôk yahananaṅ hadêṅ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miṅ môlô ôêvhaviṅ ami. 37-40 *Lêk yahalêm anêṅ malak leṅ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêṅ lahaviṅ. Ma miṅ yahalêm ek yasopa yada yenaṅ yalenṅhaviṅ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduṅ ba êvhaviṅ ma tem neja lôkmala anôṅ atu ba nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma pik lo leṅ anêṅ daṅ ma tem yaṅgik thêlô liṅ. Êntêk ma Wakamik anêṅ lahaviṅ. Ba intu miṅ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêṅ ya te ami. Milôk. Pik lo leṅ

* **6:30-31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18

* **6:35:** Jon 4:14 * **6:37-40:** Jon 10:28-29; 17:12

anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik thêlô liḡ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ lahaviḡ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ma tem nêlêm êndêḡ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêḡ ya ma tem miḡ yandupunḡ yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israeḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ “Ya ma nôḡm atu ba halôk anêḡ malak leḡ ba halêm.” Êḡ ma enañ abô munuḡmunuḡ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêḡ nakaduḡ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaḡ nena halôk anêḡ malak leḡ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô bônôḡ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêm êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik avômalô takêḡ liḡ nimbiyô esak loḡbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hatô abô halôk kapya aêntêk, “Wapômbêḡ tem nêḡm auk êndêḡ avômalô sapêḡ.”

Aisaia 54:13

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya. ⁴⁶ *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviḡ Anyô Bêḡ ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhaviḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. ⁴⁸ *Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyañ mana hamô loḡ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêḡ malak leḡ ba avômalô eyañ tem miḡ nema

* **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:32,58

ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêṅ malak leṅ. Anyô te hayaṅ, êṅ ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Polom êṅ ma yenaṅ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israeḷ elañô abô êṅ ma kapôlônṅiṅ ṅônô ba enañ nena, “Anyô êntêk hatôm nêm anêṅ vathiap êndêṅ alalô ba aṅgaṅ aisê?”

⁵³ Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ avanônṅ biṅ êndêṅ môlô. Môlô miṅ oañ ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ vathiap lôk unum anêṅ thalaleṅ ami, ma tem miṅ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenaṅ vathiap ma nôm anônṅ biṅ ek nejaṅ, ma yenaṅ thalaleṅ ma nôm anônṅ biṅ ek ninum. Ba intu anyô hayaṅ yenaṅ vathiap lôk hanum yenaṅ thalaleṅ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma pik lo leṅ anêṅ daṅ ma tem yangik yani liṅ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaṅ yenaṅ vathiap lôk hanum yenaṅ thalaleṅ intu hamô haviṅ ya ma yahamô haviṅ yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêṅ iyom. Aêṅ ba ôpatu ba hayaṅ ya ma tem êmô lôkmala aêṅ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêṅ malak leṅ. Sêbôk ma bumalô eyañ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaṅ polom êṅ, ma tem enja lôkmala anônṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeṅ anêṅ Kapaneam ma hadônṅ avômalô hathak auk takêṅ.

Yisu anêṅ ṅê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elañô abô takêṅ ma bêṅ anônṅ êpôlik ba enañ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endañô?”

* 6:57: 1Jon 3:24

61 Yisu hayala nena thêlô enañ abô munuṅmunuṅ hathak abô atu. Êṅ ma hanaṅ, “Abô êntêk habuliṅ môle e? 62 Ma môle ôyê ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu havôhi daku loṅ sêbôk atu ba yani hamô, êṅ ma tem môle lemimimbi aisê? 63 Lovak Mathenṅ da hêv lôkmala hadêṅ avômalô. Ma avômalô pik miṅ êtôm ami. Abô takatu ba yahananṅ hadêṅ môle ma ida hamô lôkmala ba halêm anêṅ Lovak Mathenṅ ba hêv lôkmala êṅ hadêṅ môle. 64-65 *Ma doṅtom môle doho miṅ ôêvhaviṅ ami. Ba intu bôk yahananṅ hadêṅ môle nena ôpatu ba Wakamik halom hadêṅ ya iyom intu tem enja lôklokwanṅ ek êlêm êndêṅ ya.”

Aêṅ ba môṅ anôṅ ma Yisu hadôṅ avômalô ba hayala ṅê takatu ba miṅ êvhaviṅ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enañ yani bêṅ aêṅ iyom.

66 Êṅ ma avômalô bêṅ anôṅ elañô abô êṅ ma êpôlik hathak yani ba miṅ esopa yani hathak loṅbô ami.

67 Yisu hanaṅ hik ṅê ku laumiṅ ba lahavuju takatu liṅ, “Ma môle lemimhaviṅ unu imbiṅ e?”

68 *Ma Saimon Pita hanaṅ viyanṅ, “Anyô Bêṅ, yêlô ana êndêṅ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. 69 Ma yêlô êvhaviṅ ba ayala katô nena o ma Wapômbêṅ anêṅ Anyô Mathenṅ.”

70 Ma Yisu hanaṅ, “Bôk yahatak môle laumiṅ ba lahavuju ek numbitak yenaṅ ṅê ku. Ma doṅtom môle nim anyô te ma ṅgôk.” 71 Yani hanaṅ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêṅ nakaduṅ. Yani ma ṅê

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11

* 6:68: Mat 16:16

ku lauminj ba lahavuju takatu te ma donjom wak te am ka tem yani enañ Yisu bêñ.

7

Yisu hayê waklavôñ bêñ halôk Jerusalem

¹ *Vêm ma Israel iniñ ñê bêñbêñ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenj Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniñ waklavôñ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkñaun. ³ Êñ ma Yisu anêñ iviyanj ibi yani liliñ ba enañ, “Waklavôñ Elav Unyak Alôkñaun lêk hayô ba otak loñ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôñij takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviñ avômalô sapêñ neyala o, êñ ma miñ umbuñ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiñ ek avômalô sapêñ neyala o!” ⁵ *Yisu anêñ iviyanj miñ êvhaviñ yani ami ba intu enañ aêñ.

⁶ Ma Yisu hanañ viyanj, “Yenañ waklavôñ yana Jerusalem ma mi denañ. Ma môlô ma wak sapêñ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miñ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniñ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôngô waklavôñ atu. Ma yenañ waklavôñ yana Jerusalem miñ lêk hayô ami denañ ba intu tem miñ yana daku ami.” ⁹ Êñ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêñ ba anêñ iviyanj êmônj ba i ek nêgê waklavôñ êñ. Ma yani havenj i yam ma donjom miñ hik i thô ami. ¹¹ Ma Israel iniñ ñê bêñbêñ takatu ba êyê waklavôñ êmô Jerusalem êbôlêm Yisu ba enañ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

* **7:1:** Jon 5:18 * **7:2:** Wkp 23:34 * **7:5:** Ap 1:14

12 Ma avômalô nômbêñ êñ enañ abô thikuthik bêñ anôñ hadêñ i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anôñ.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalô.” 13 Ma avômalô êkô ek iniñ ñê bêñbêñ ba intu miñ imiñ piklêvôñ ek nenanñ iniñ auk bêñ ami.

14 Waklavôñ Elav Unyak Alôkñauñ anêñ wak te malêvôñ hayô. Ma Yisu hi unyak mathenñ anêñ piklêvôñ ba hêv auk hadêñ avômalô. 15 *Israel iniñ ñê bêñbêñ elañô Yisu anêñ abô êñ ma esonñ kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabuñ? Kêdônwaga te miñ hadônñ yani ami.”

16 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadêñ môlô halêm anêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. 17 Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêñ anêñ lahavinñ, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêñ Wapômbêñ mena halêm anêñ yada yenañ auk iyom. 18 *Ôpatu ba habam yanida hadum aêñ ek enja athêñ lôkmañgiñ. Ma donñtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêñ ma hanañ abô avanônñ. Ma miñ hasau avômalô ami. 19 *Mose bôk hêv abô balabuñ hadêñ môlô yôv. Ma donñtom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takêñ ami! Ma môlô udum ek unñwik ya vônô eka?”

20 *Ma avômalô enañ viyañ, “Ñgôk hamô havinñ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49; 14:10 * 7:18: Jon 8:50
 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48; 10:20

21 Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêñ Sabat nena yahadum anyô havuviñ atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osoñ kambom! 22 *Odañô! Môlô osoñ nena Mose hêv abô balabuñ neñgothe anyô kupik hadêñ môlô. Ma doñtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêñ Sabat ma môlô othak osopa aêñ iyom. 23 *Abô balabuñ neñgothe kupik ma bêñ ek abô balabuñ Sabat. Ba intu môlô oñgothe ôkna kupik hadêñ Sabat ek môlô miñ numbuliñ Mose anêñ abô balabuñ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêñ ek neñgothe kupik! Aêñ ba yahatôm yandum anyô te liñkupik lôkthô mavi êndêñ Sabat. Ma môlô lemimmaniñ eka? 24 Noja auk thêthôn esak ku lo loñ vêmam. Ma miñ ôngô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

25 Êñ ma avômalô Jelusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba ñê bêñbêñ idum ek nijik vônô, e? 26 Ôñgô, yani hanañ abô hamiñ piklêvôn ma ñê bêñbêñ êyé iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêñ ma Mesia la. 27 *Ma doñtom ôpêntêk ma ayala anêñ malak ôdôn. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anêñ malak ôdôn ami.”

28 *Yisu hamiñ unyak mathen anêñ piklêvôn ma halañô thêlônin abô. Êñ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenañ malak ôdôn e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbên anôn atu ba môlô ôthôn yani paliñ ba miñ yahalêm hatôm yadanan

* 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3 * 7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55

auk ami. ²⁹ Yahalêm anêḡ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰ *Thêlô elanô abô êḡ ba idum ek nebalonḡ yani ma donḡtom anêḡ waklavônḡ miḡ hayô ami denaḡ. Ba intu miḡ hatôm anyôla embalonḡ yani ami. ³¹ Avômalô nômbêḡ atu ba êmô ma êyé. Bêḡ anônḡ ma êvhaviḡ yani ba enaḡ thikuthik, “Anyôla tem miḡ embeḡ yam ba indum lavônḡḡ bêḡ anônḡ êmônḡ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.”

³² Nê Palisi elanô thêlônḡḡ abô. Êḡ ma thêlô lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da êv thêlônḡḡ sôp bidonḡ ba i ek nebalonḡ Yisu.

³³ Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidonḡ ma tem yamô imbiḡ mômô vêm ma tem yambôna êndêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴ *Ma mômô tem nômbôlêm ya, ma donḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu lonḡ atu ba yahamô ami.”

³⁵ Ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thêlôda, “Tem ni êsê ba miḡ hatôm alalô napôm ami? Yani ni lonḡ atu ba alalônḡḡ avômalô sêbôk ba ilupunḡḡ i ba lêk êmô haviḡ ḡê daluk ek êndônḡ thêlô e?

³⁶ Yani anêḡ auk aisê ba intu hanaḡ aêḡ, “Tem mômô nômbôlêm ya, ma donḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu lonḡ atu ba yahamô ami.’ ”

Yisu ma ḡaḡ lôkmala

³⁷ *Waklavônḡ bêḡ êḡ anêḡ daḡ ma bêḡ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiḡ unyak matheḡ kapô ma halam, “Anyô te hathakmunḡḡ ek inum ḡaḡ ma êlêm êndêḡ ya. ³⁸ *Abô te hêk Wapômbêḡ

* **7:30:** Jon 7:44 * **7:34:** Jon 8:21; 13:36 * **7:37:** Wkp 23:36;
Ais 55:1; Jon 4:14 * **7:38:** Ais 58:11

anêḡ kapya ba hanaḡ, ‘Naḡ atu ba hêv lôkmala tem endanḡvinḡ êndôk avômalô takatu ba êvhavinḡ ya ininḡ kapôlônḡinḡ ba endanḡ endeba ni.’ ” ³⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ hathak Lovak Matherḡ atu ba tem nêḡm êndêḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ. Yani minḡ hama ba haviyô ami denanḡ ba intu Lovak Matherḡ minḡ halêḡm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônḡ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elanô Yisu anêḡ abô êḡ ma enanḡ, “Avanônḡ binḡ! Alalô ayabinḡ plopet te! Ôpêḡ êntêk êḡ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enanḡ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enanḡ, “Mi. Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ, ‘Mesia ma tem imbitak anêḡ Devit anêḡ thalalenḡ anêḡ malak Betlehem.’ Ma donḡtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêḡ ba avômalô evak i vose hi ôdônḡ ju. ⁴⁴ Anyô doho leḡinḡ havinḡ nebalonḡ yani, ma donḡtom minḡ evalonḡ ami.

Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ minḡ êvhavinḡ Yisu ami

⁴⁵ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ ininḡ sôp bidonḡ êvôi ek ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi. Ma thêlô enanḡ, “Aisê ba môlô minḡ ovalonḡ yani ba owa ba ôlêḡm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidonḡ takêḡ enanḡ, “Anyô êḡ hanaḡ abô atu ba minḡ anyô la bôk hanaḡ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethanḡ thêlô ba enanḡ, “Ôpêḡ bôk hasau avômalô bêḡ anônḡ. Ma lêk hasau môlô havinḡ e? ⁴⁸ *Ma alalôninḡ ḡê bêḡbêḡ lôk Palisi takêntêk ininḡ anyô te hêvhavinḡ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô

* **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 * **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14

* **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:** Mak 1:22

* **7:48:** Jon 12:42

alonaŋ takêŋ êthônŋ Mose anêŋ abô balabuŋ paliŋ. Ba intu Wapômbêŋ tem injiki vônô!”

⁵⁰*Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêŋ Yisu halanô abô takêŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô,
⁵¹“Alalôaniŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nijik anyô te vônô oyaŋ e? Mi. Nadaŋô anêŋ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam.”

⁵²*Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “O Galili hatôm ôpêŋ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyâ katô ma tem oyala nena plopet te tem miŋ êlêm anêŋ Galili ami.”

[Avi sek]*

⁵³Yôv ma avômalô i iniŋ unyak.

8

¹Ma Yisu hi Dum Oliv. ²Haviyô hayaŋ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ. Ma avômalô êlêm êdêŋ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêŋ thêlô. ³Nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ⁴Ma enaŋ hik Yisu liŋ, “Kêdônŋwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviŋ anyô lôk avi te. ⁵*Ma Mose anêŋ abô balabuŋ hanaŋ nena avi anêŋ aêŋ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶Iniŋ auk êŋ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaŋ yani bêŋ.

Ma donŋtom Yisu hakôm ba hatô abô hêk pik hathak baŋwasiŋ. ⁷*Ma enaŋ hik liŋ mathalalenŋ

* **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:** Nê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miŋ hatô ami, ma anyôla hatô haveŋ yam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * **8:7:** Lo 17:7

aleba yani haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ thêlô, “Môlô te hayala nena miņ hadum kambom te ami êņ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôņ.” ⁸ Êņ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loņbô.

⁹ Thêlô elañô abô êņ ma thêlô tomtom etak loņ êņ ba i. Nê iniņ sondabêņ bêņ anôņ êmôņ ba i. Ma anyô vi even yam aleba Yisu lo avi êņ iyom êmô.

¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ yani, “Livôn, ñê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ *Ma avi êņ hanaņ, “Anyô Bêņ, anyô mi.”

Êņ ma Yisu hanaņ, “Ya miņ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êņ!”]

Yisu ma pik anêņ deda

¹² *Yisu hanaņ abô hadêņ avômalô hathak loņbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniņ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêm lôkmala anôņ ma tem miņ embeņ loņ momaņiniņ ami. Milôk.”

¹³ Ma Palisi enañ, “Oda hovatho anêm abô loņ ba abô êņ ma miņ abô avanôņ ami.”

¹⁴ *Ma hanaņ viyaņ, “Avanôņ, lêk yahavatho yenaņ abô loņ. Ma yahayala loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana. Ba intu yenaņ abô ma avanôņ. Ma donțtom môlô ôthôn loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana paliņ.

¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniņ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma donțtom yada miņ aêņ ami.

* **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * **8:14:**

Jon 5:31-32; 7:28 * **8:15:** Jon 12:47

16 *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êᶇ haviᶇ i. Ma miᶇ yahadum abô hathak yada yenaᶇ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaᶇ abô ma avanôᶇ iyom.

17 *Môlôda unim abô balabuᶇ hanaᶇ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaᶇ abô te iyom êᶇ ma abô avanôᶇ.’ 18 *Ma yada yahavatho yenaᶇ abô loᶇ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenaᶇ abô loᶇ haviᶇ.”

19 Êᶇ ma ᶇê Palisi enaᶇ hik yani liᶇ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaᶇ viyaᶇ, “Môlô oyala ya, êᶇ ma tem noyala Wakamik imbiᶇ. Ma donᶇtom môlô ôthôᶇ ya ba intu ôthôᶇ Wakamik haviᶇ.” 20 *Yisu hanaᶇ abô takêᶇ lôk hadôᶇ avômalô hamô unyak mathenᶇ anêᶇ piklêvôᶇ hamô habobo loᶇ êv da halôk. Ma anêᶇ waklavôᶇ miᶇ lêk hayô ami denaᶇ ba intu miᶇ evaloᶇ yani ami.

Yisu anêᶇ malak ôdôᶇ

21 *Yisu hanaᶇ hathak loᶇbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôᶇ ya paliᶇ tem injik môlô vônô ba miᶇ hatôm unu loᶇ atu ba yaha ami.”

22 Israel iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ elanô abô êᶇ ma thêlôda enaᶇ hadêᶇ i nena, “Aisê ka yani hanaᶇ, ‘Môlô miᶇ hatôm unu loᶇ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma donᶇtom Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Môlônim loᶇ ma pik êntêk. Ma yenaᶇ loᶇ ma

* 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31

malak leŋ. Mólô ma avômalô pik ma donjom ya ma miŋ anyô pik êntêk ami. ²⁴ Ma miŋ mólô ôêvhaviŋ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êŋ ma tem noma. Ba intu bôk yahanaŋ hadêŋ mólô yôv nena mólô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enaŋ hik yani liŋ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma yahanaŋ hadêŋ mólô. ²⁶ Yahatôm yanaŋ mólônim kambom lomaloma bêŋ. Ma donjom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôŋ. Ba yahalaŋô anêŋ abô ba yahanaŋ hadêŋ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthôŋ Yisu anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Lambô. ²⁸ *Aêŋ ba yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wak te am ka tem mólô nôsôkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. Êŋ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanaŋ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahadum nômlate hatôm yada yenaŋ auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviŋ ya. Yahadum nômkama hatôm anêŋ lahaviŋ. Aêŋ ba miŋ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰ Avômalô bêŋ anôŋ elanôŋ Yisu anêŋ abô êŋ ba êvhaviŋ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô Israël takatu ba êvhaviŋ yani nena, “Mólô ovaloŋ yenaŋ abô loŋ lôklokwaŋ, êŋ ma mólô ma yenaŋ nê ku anôŋ. ³² Ma tem noyala nôm avanôŋ. Ma nôm avanôŋ êŋ tem epole yak atu ba havuvi mólô loŋ vê.”

* **8:28:** Jon 3:14

33 *Ma thêlô enañ viyañ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aêñ eka?”

34 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôñ bin êndêñ môle nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalon i lon ba intu kambom habitak thêlôniñ alañ. 35 Ma nê takatu ba ewa hêk lon buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalen te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômâlô wak nômbêñ intu sapêñ. 36 Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môle nim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalon môle lon esak lonbô ami. 37 Yahayala nena môle ma Ablaham anêñ limi, ma donjom yenañ abô ma miñ hamô môle nim kapôlômim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. 38 Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môle othak udum hatôm atu ba olañô hêk lemimambô.”

39 *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môle ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo lon. 40 Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môle. Ma lêk môle udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môle aisê? 41 *Môle osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena lon sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

* 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9

* 8:41: Ais 63:16

42 Ma Yisu hanaŋ, “Yahalêm anêŋ Wapômbêŋ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miŋ yada yahalêm hathak yenaŋ auk ami. Ba intu Wapômbêŋ môlônim Lemambô, êŋ ma tem môlô lemimimbiŋ ya aêŋ iyom. 43 Môlô ôdô yenaŋ abô. Ba intu môlô ôthônŋ yenaŋ abô denaŋ. 44 *Sêbôk ba mônŋ anônŋ ma Sadaŋ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêŋ haveŋ denaŋ. Nôm avanônŋ te miŋ hamô haviŋ yani ami. Ba intu hadô nôm avanônŋ sapêŋ. Yani ma anyô abôyaŋ lôk abôyaŋ anêŋ alaŋ. Aêŋ ba abôyaŋ ma anêŋ abô anônŋ ba intu hanaŋ abôyaŋ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadaŋ êŋ ba anêŋ nali ma môlô ba intu osopa anêŋ lahaviŋ. 45 Ma ya anyô loŋ buyaŋ ba yahananŋ abô avanônŋ. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. 46 *Môlô te hatôm injik yenaŋ kambom thô e? Yakô yenaŋ abô ma avanônŋ ma aisê ba miŋ môlô ôêvhaviŋ ya ami? 47 *Wapômbêŋ anêŋ nali ma ethak elanô anêŋ abô. Môlô ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ nali ami. Ba intu miŋ olanô anêŋ abô ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak yanida

48 *Avômalô Israeŋ enaŋ Yisu anêŋ abô viyaŋ, “Avanônŋ! O anyô Samalia te ba ŋgôk hamô haviŋ o!”

49 Ma Yisu hanaŋ, “Ŋgôk miŋ hamô haviŋ ya ami. Yahalovak Wakamik vibiŋ. Ma môlô miŋ olovak ya vibiŋ ami. 50 Miŋ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endanô

* 8:44: 1Jon 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jon 4:6

* 8:48: Mak 3:21-22

avômalô iniņ abô. ⁵¹ *Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Ôpatu ba hasopa yenaņ abô ma tem miņ ema ami. Mi anôņ.”

⁵² Avômalô Israeļ enaņ, “Yêlô lêk ayala nena ŋgôk hamô haviņ o. Ablaham lôk plopet sapêņ bôk ema yôv. Ma doņtom oda honaņ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaņ abô ma tem miņ ema ami.’ ⁵³ O bêņ ek yêlôaniņ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêņ bôk ema haviņ. Ma hoson nena o anyô bêņ e?”

⁵⁴ Êņ ma Yisu hanaņ, “Yahabam yada, êņ ma nôm oyaņ. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbêņ, yani êņ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doņtom môlô miņ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanaņ nena yahathôn yani paliņ, êņ ma tem yambitak anyô abôyaņ êtôm môlô. Aêņ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêņ abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôņ. Ma hayê yenaņ waklavôn êņ ma hadum yani lamavi anêņ dôêņ.”

⁵⁷ Avômalô Israeļ enaņ hadêņ Yisu, “Anêm sond-abêņ miņ hatôm 50 ami denaņ ma honaņ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanaņ, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Ablaham miņ habitak ami denaņ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elañô abô êņ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doņtom Yisu hêv i vê menaņna hêk unyak mathen anêņ piklêvôn ba hi.

* **8:51:** Jon 5:24 * **8:58:** Jon 1:1

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu havenj ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ²*Ma anêj nê ku enaj hik yani lij, “Kêdôjwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêj da anêj kambom mena lambô lo talêbô iniñ e?”

³*Ma Yisu hanaj, “Wapômbêj hadum ku êj hathak ôpêj ek avômalô pik nêgê. Ma miñ ôpêj mena lambô lo talêbô iniñ kambom ami. Mi. ⁴Deda hêk denaj ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêj ku. Bôlôvôj tem êyô ba miñ hatôm anyô nindum ku ami. ⁵*Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniñ deda.”

⁶*Êj ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelan aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êj madaluk. ⁷Ma hanaj hadêj yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêj Siloam êj anêj ôdôj nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêj hi hathik i. Ma hale halêm hathak lonjbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸Yanida anêj avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêj ma enaj, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹Ma doho enaj, “Ôpêj intu.”

Ma vi enaj, “Mi, anyô yan ba hatôm ôpêj.”

Ma donjom ôpêjda hanaj, “Ya êj êntêk.”

¹⁰Ma thêlô enaj hik yani lij, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

* **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Jon 11:4 * **9:5:** Mat 5:14;

Jon 8:12 * **9:6:** Mak 8:23

11 Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelan pik haviñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalen. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalen hakyav.”

12 Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”
Ma yani hanañ, “Yahathôñ paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

13 Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. 14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. 15 Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalen ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

16 Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

Ma donjom vi enañ, “Anyô kambom hatôm indum lavôñiñ anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôñ ju.

17 *Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak lonbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopet te.”

18 Ma Israel iniñ nê bêtêñ miñ êvhaviñ nena sêbôk ma yani mapusip ma donjom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. 19 Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

* 9:17: Jon 4:19

20 Ma talêbô lo lambô enaḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma yaianiḡ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. 21 Ma donḡtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êḡ ma yai athôḡ paliḡ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.” 22 Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ bôk enaḡ nena anyôla hanaḡ nena Yisu ma Mesia, êḡ ma tem nêḡnêḡm ôpêḡ vê. Aêḡ ba intu thai êkô 23 ba enaḡ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.”

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loḡbô ma enaḡ, “Ondam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ma onaḡ abô avanôḡ! Ôpêḡ ma anyô kambom! Aêḡ e?”

25 Ma yani hanaḡ, “Injo! Ôpêḡ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleḡ pusip ma lêk yamaleḡ hakyav!”

26 Ma enaḡ hik yani liḡ, “Yani hadum malê hadêḡ o ba malem hakyav?”

27 Ma yani hanaḡ, “Lêk yahanaḡ yôv hadêḡ môlô, ma môlô lemimôḡndôḡ kôtôḡ. Môlô udum ek nodanô esak loḡbô ek numbitak anêḡ ḡê ku e?”

28 Êḡ ma Palisi enaḡ abôma lôk ethaḡ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêḡ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêḡ bôk hanaḡ abô hadêḡ Mose. Ma donḡtom ôpêḡ anêḡ loḡ ma yêlô athôḡ paliḡ.”

30 Ma ôpêḡ hanaḡ, “Aêḡ e? Môlô ôthôḡ ôpêḡ anêḡ loḡ, e? Odaḡô! Yani hadum yamaleḡ mavi.

31 *Wapômbêḡ hathak halaḡô ḡê idum kambom iniḡ abô e? Mi. Halaḡô ḡê thêthôḡ atu ba esopa anêḡ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma miḡ ayê anyô

* 9:31: Sng 34:15

te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami.
³³ Wapômbêḡ miḡ hêv ôpêḡ ba halêm ami, êḡ ma miḡ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴ *Palisi elañô aêḡ ba enañ, “Waklavôḡ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôḡ yêlô? Dô!” Êḡ ma ilupunij ôpêḡ.

Palisi ma hatôm ḡê malenij pusip

³⁵ Yisu halañô nena ilupunij ôpêḡ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanaḡ, “Hôêvhavinj Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu e?”

³⁶ Ma yani hanaḡ, “Anyô bêḡ, anyô êḡ ma opalê? Onañ êndêḡ ya ek yanêmbimbiḡ yani.”

³⁷ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Bôk hâyê yani yôv. Ondaḡô! Yani êḡ êntêk ba hanaḡ abô havinḡ o.”

³⁸ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yahêvhavinj.” Êḡ ma yani halek vadôḡ lêlô hadêḡ Yisu.

³⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Yahalêm pik ek yanaḡ avômalô iniḡ kambom bêḡ ek ḡê malenij pusip tem nêḡê tak ma ḡê êyê tak tem malenij pusip.”

⁴⁰ *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êḡ. Ma enañ hik yani liḡ, “Aisê! Yêlô ma ḡê malenij pusip havinḡ e?”

⁴¹ Ma Yisu hanaḡ, “Malenij pusip, êḡ ma kambom mi. Ma doḡtom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonḡ môlô lonḡ denañ.”

10

Yisu ma boksipsip iniḡ alañ

* 9:34: Sng 51:5 * 9:40: Mat 15:14

1 Yisu hanan, “Yanan avanôn biñ êndên môle. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlek ek enja boksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlek ba hi, intu boksipsip iniñ alan. 3 Anyô hayabiñ kola halate abôlek vê ek boksipsip alan enja anên bok. Halam tomtom iniñ athên ma elanô ba halom i hi yaiñ. 4 Yani hawa anên boksipsip sapên ele yaiñ yôv ma hamôn ma boksipsip even yam. Boksipsip eyala alan si leñselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yan ma êthôn ôpên laselo paliñ ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” 6 Yisu havuñ abô ba miñ eyala anên ôdôn ami.

7 Aên ba Yisu hanan hathak lonbô nena, “Avanôn! Yanan êndên môle nena yada ma hatôm kola abôlek ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalo sapên atu ba êmôn ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma donjom boksipsip miñ elanô thêlô leñselo ami. 9 Yada ma kola abôlek. Anyô te halêm hadên ya ba hayô kola kapô ma Wapômbên tem nêm yani bulubiñ. Ôpên tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjan. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliñ i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôloniñ siñ.

11 * “Ya ma boksipsip iniñ alan mavi ba yahatak yenan lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 * Alan anên nê ku ma miñ boksipsip iniñ alan ami. Ba êyê avuñ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmo ma nêsôv ba ini. Ma avuñ yatap tem indupunin i ba

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

* 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17

* 10:12: Ap 20:29

nêsôv mayaliv. ¹³ Alan anêḡ ḡê ku ma lenḡhavinḡ vuli iyom ma miḡ lenḡhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

¹⁴ “Yada iyom intu boksipsip iniḡ alan mavi. Yahayala yenaḡ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵*hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenaḡ lôkmala ek nêḡ boksipsip sa. ¹⁶*Yenaḡ boksipsip doho miḡ êḡmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaḡô yalenḡselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôḡ doḡtom lôk alan doḡtom iyom. ¹⁷*Wakamik lahavinḡ ya ba intu yalenḡhavinḡ yani ek yatak yenaḡ lôkmala ma tem yanja esak loḡbô. ¹⁸Anyôla miḡ hatôm nêḡ yenaḡ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenaḡ yalenḡhavinḡ ek yatak yenaḡ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loḡbô. Wakamik hanaḡ ek yandum aêḡ.”

¹⁹ Avômalô Israeḡ elañô abô êḡ ma evak i vose hi ôdôḡ ju hathak loḡbô. ²⁰ Ma bêḡ anôḡ enañ nena, “ḡḡok kambom hamô havinḡ yani ba anêḡ auk molo. Aisê ka môlô olaḡô anêḡ abô?”

²¹ Ma doḡtom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ḡḡok te miḡ hatôm enañ abô takêḡ ami. Ma ḡḡok kambom miḡ hatôm indum maleḡ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israeḡ miḡ êvhavinḡ ami

²² Waklavôḡ Êv Mek Ek Unyak Mathenḡ hayô ba avômalô Israeḡ i Jelusalem ek nêḡê.*

* **10:15:** Mat 11:27; 1Jon 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23

* **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:22:** Sêbôk ba avômalô loḡ buyañ ibulinḡ unyak mathenḡ ma avômalô Israeḡ ik vovak. Vêḡ ma êv mek ek unyak mathenḡ hathak loḡbô. Ba intu avômalô Israeḡ lenḡhabi waklavôḡ êḡ.

Lêk ma beley simbak ²³ ba Yisu haveny unyak mathen anêṅ kapo dan te ba elam nena Solomon Anêṅ Kapo Dan. ²⁴ Ma avômalô Isael ekalabu yani sin ma enaṅ, “Huvun abô ba anḡê ka tem onan nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êṅ ma onan bêṅ.”

²⁵ Ma Yisu hanan viyan nena, “Bôk yahanan yôv hadêṅ môlô lôk lavôṅin takatu ba yahadum hathak Wakamik anêṅ athêṅ hik ya thô hadêṅ môlô. Ma miṅ ôêvhavin ya ami. ²⁶ Ek malê nena môlô ma miṅ yenaṅ boksipsip ami ba intu miṅ ôêvhavin ya ami. ²⁷ Yenaṅ boksipsip ma ethak elanô yalenelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ hadêṅ yenaṅ avômalô ek miṅ nema ami lôk miṅ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabahen ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêṅ ya, ma yani ma bêṅ ek nômkama sapêṅ ba miṅ hatôm anyôla nêv thêlô vê ênjêk Wakamik ban ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma donṅtom iyom.”

³¹ Avômalô Isael ewa valu hathak lonḡbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanan hadêṅ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôṅin mavi bêṅ anôṅ atu ba yahadum yôv. Ku êṅ ma Wakamik hêv hadêṅ ya. Ma lavôṅin alisê intu yenaṅ kambom ba udum ek unḡwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enan viyan, “Yêlô adum ek nanḡik o esak valu ek malê nena honan abôma hathak Wapômbêṅ nena oda ma Wapômbêṅ. Ma donṅtom o

* **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16

ma anyô pik iyom. Ma miŋ yêlô lenjinhabi lavôŋiŋ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena,

‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’

Kapya Yeŋ 82:6

³⁵ “Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahananêŋ nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahananêŋ abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiŋ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiŋ ya, êŋ ma nônêmimbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêmimbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êŋ ma idum ek nebalonêŋ yani esak lonbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô lonêŋ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, “Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanaŋ hathak ôpêntêk ma avanôŋ.”

⁴² Ma avômalô lonêŋ bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

11

Lasalus hama

* **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28

1 *Anyô te hapôm lijiŋ ba anêŋ athêŋ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êŋ ma avi loyaŋ Malia lo Mata iniŋ malak ôdôŋ. 2 *Malia êŋ atu ba yani haŋgasô nôŋm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêŋ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ŋaun. Anyô lijiŋ êŋ ma Lasalus, Malia atu limalô. 3 Ma avi lo yaŋ êv abô hadêŋ Yisu nena, “Anyô bêŋ, anêŋ anyô môlô hapôm lijiŋ.”

4 *Yani halaŋô abô êŋ ma hanaŋ nena, “Lijiŋ êŋ anêŋ anôŋ ma miŋ ŋama ami. Lijiŋ êŋ habitak ek injik Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma lôkmaŋgiŋ êŋ tem injik ya Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom.” 5 Yani lahaviŋ Mata lo yaŋ Malia ma Lasalus bêŋ anôŋ. 6 Ma donŋtom yani halaŋô nena Lasalus hapôm lijiŋ ma miŋ hi kethen ami ma hamô loŋ êŋ hatôm wak ju.

7 Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku, “Alalô nabôana Judia.”

8 Ma thêlô enaŋ, “Kêdôŋwaga, loŋ êŋ ma waksêŋyôk ma avômalô Israeŋ idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

9 Ma hanaŋ, “Wakma laumiŋ ba lahavuju hadêŋ wak te, aêŋ e? Ma pik êntêk êŋ anêŋ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miŋ nêndôk ami. 10 Ma bôlôvôŋ ma deda mi ba anyô even ma tem nêndôk.”

11 Vêŋ ma hanaŋ, “Alalôaniŋ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaŋgik liŋ.”

12 Ma ŋê ku enaŋ, “Anyô Bêŋ, dô! Hêk sôm ek lijiŋ etak yani ba imbitak mavi.” 13 Thêlô esoŋ nena

* 11:1: Luk 10:38-39 * 11:2: Jon 12:3 * 11:4: Jon 9:3

hanaŋ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doŋtom mi. Hanaŋ hathak Lasalus anêŋ ŋama.

¹⁴ Ba intu hanaŋ bêŋ nena, “Lasalus lêk hama
¹⁵ ba miŋ yahamô haviŋ ami ba intu yalen^{mavi}. Ma tem yanêm môlô sa ek nônê^{mimbiŋ}. Alôana i!”

¹⁶ *Êŋ ma Tomas anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus* hanaŋ hadêŋ ŋê ku vi nena, “Alôana imbiŋ yani ek nijik alalô vônô imbiŋ.”

Yisu ma lôkmala anêŋ ôdôŋ

¹⁷ Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaŋô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸ Loŋ êŋ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹ Ma avômalô Israe^l bêŋ anôŋ êlêm ek nê^{nê}m Malia lo Mata thêvô. ²⁰ Mata halaŋô nena Yisu lêk halêm êŋ ma hi ek ênjê. Malia ma hamô unyak.

²¹ Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ êntêk ma yenaŋ livôŋ tem miŋ ema ami. ²² Ma doŋtom yahayala nena malêla takatu ba honaŋ hik Wapômbêŋ liŋ, êŋ ma tem yani indum.”

²³ Ma Yisu hanaŋ, “Livôm tem imbiyô esak loŋbô.”

²⁴ *Ma Mata hanaŋ, “Avanôŋ! Pik lo leŋ anêŋ daŋ ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiŋ.”

²⁵ Ma hanaŋ, “Yada ma anyô yahik avômalô liŋ lôk yahêv lôkmala hadêŋ i. Ma ôpatu ba hama ma doŋtom hêvhaviŋ ya, ôpêŋ tem êmô lôkmala. ²⁶ Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ewa lôkmala anôŋ ma tem miŋ nema ami. Hôêvhaviŋ abô êntêk mena mi e?”

* **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêŋ ôdôŋ ‘anyô lopopek’. * **11:24:** Jon 6:40

27 *Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ! Avanôŋ! Yahêvhaviŋ nena o ma Mesia lôk Wapômbêŋ Nakaduŋ atu ba bôk hanaŋ nena tem êlêm pik êntêk.”

28 Êŋ ma Mata hi hanaŋ yaôna hadêŋ Malia, “Kêdôŋwaga hayô ba halam o.” 29 Malia halaŋô abô êŋ ma haviyô ketheŋ ba hi ek ênjê. 30 Yisu hamô loŋ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miŋ hayô malaklêvôŋ ami. 31 Avômalô Israeŋ takatu ba êmô unyak haviŋ Malia ek nênmê yani thêvô êyê haviyô ketheŋ ba hi yaiŋ ma esopa ba i. Thêlô eson nena hi ek endan embenj siô la. 32 Malia hi hayô loŋ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôŋ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ êntêk ma tem miŋ livôŋ ema ami.”

33 Yani halaŋô Malia lôk avômalô iniŋ asêŋ malêŋ ba lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ anôŋ. 34 Ma hanaŋ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, ôlêm nôŋgô.”

35 Enaŋ aêŋ ma halaŋ.

36 Ma avômalô Israeŋ takêŋ enaŋ, “Alikak! Yani lahaviŋ ôpêntêk bêŋ anôŋ.”

37 *Ma donŋtom doho enaŋ, “Anyô êŋ hadum ba nê maleniŋ pusip êyê tak. Ma tem indum aêŋ iyom êndêŋ ôpêntêk ba miŋ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liŋ hathak loŋbô

38 Yisu lamalaiŋ ba lahiki bêŋ anôŋ hathak loŋbô aleba hi hayô siô. Siô êŋ ma valu abyana te ba epesaŋ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siŋ. 39 Ma hanaŋ, “Nônêm valu vê!”

* 11:27: Jon 6:69 * 11:37: Jon 9:6-7

Mata, anyô ñama êñ anêñ livavi, hanañ, “Anyô Bêñ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanañ, “Lêk yahanañ hadêñ o yôv! Hôêvhaviñ, ma tem nôñgô Wapômbêñ anêñ lôkmañgiñ.”

⁴¹ Êñ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hanañ, “Wakamik! Hothak holañô yenañ abô ba yalenmavi. ⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêñ intu ma holañô yenañ abô. Ma donjom yahanañ abô êntêk ek nê m avômalô takêntêk sa ek nê nê mimbij nena hôêv ya ba yahalê m.”

⁴³ Êñ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlê m yaiñ!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yaiñ. Ivuvi va lo bañ hathak sôp selen ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Isael takatu ba elañ haviñ Malia êyê nô m atu ba Yisu hadum ba bêñ anôñ êvhaviñ.

⁴⁶ *Ma donjom vi i hadêñ ñê Palisi ma enañ hathak nô m takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êñ ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôñgô! Anyô êntêk hadum lavôñij bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nê nê mimbij. Êñ ma Lom tem nêlê m nimbulij alalôaniñ unyak mathen lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlôniñ anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk

* **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:47:** Elam iniñ kaunsil nena “Sanhedlin”.

da ba hanan hadêḡ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odaḡô! Môlô ôthôn auk êntêk paliḡ e? Anyô te hama êḡ ma nôḡ yaôna. Ma avômalô Israeḡ sapêḡ ema êḡ ma malaiḡ bêḡ. Aêḡ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêḡ êḡ ma Kaiapas hatôm anyô bêḡ habôk da. Ba intu hanan abô loḡ kapô atu ba tem injik anôḡ nena Yisu tem ema ek nêḡ avômalô Israeḡ sa lôk isup Wapômbêḡ anêḡ nali takatu ba êḡ mayaliv esak doḡtom ek malê nena miḡ hama ek nêḡ avômalô Israeḡ iyom sa ami. Ma Kaiapas miḡ hanan abô êḡ hatôm yanida anêḡ auk ami. ⁵³ *Nê bêḡbêḡ elanô Kaiapas anêḡ abô ma êbôlêḡ loḡôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êḡ ma Yisu hatak avômalô Israeḡ ma hi Eplaim atu hamô habobo loḡ thiliv ek êḡ imbiḡ anêḡ ḡê ku doho ba intu miḡ havenḡ Israeḡ malêvônḡ ami.

⁵⁵ Avômalô Israeḡ iniḡ waklavônḡ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêḡ anôḡ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavônḡ êḡ. ⁵⁶ Ma thêlô imiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ek nêmbôlêḡ Yisu. Ma thêlôda enan hadêḡ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêḡ êḡjê waklavônḡ êntêk imbiḡ mena mi e?” ⁵⁷ Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi enan lôklokwanḡ hadêḡ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êḡ ma enan bêḡ ek nebalonḡ yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

* **11:51-52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18

1 *Wak bahen̄vi ba lahavute hêk denaᅇ ek êyô waklavônᅇ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêᅇ loᅇ, ôpatu ba yani hik liᅇ hathak loᅇbô hêk ᅇama. 2 *Êᅇ ma thêlô enᅇgabôm nôᅇm leᅇᅇᅇmavi ek yani. Mata hathô nôᅇm ma Lasalus hamô haviᅇ ᅇê takatu ba eyaᅇ ᅇôᅇm haviᅇ Yisu. 3 *Ma Malia hawa kolopak nôᅇm ôv mavi hamô kapô ba anêᅇ vuli ma bêᅇ anôᅇ ba hanᅇasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ᅇaᅇᅇ. Ma nôᅇm ôv mavi atu anêᅇ ôv havenᅇ unyak kapô êᅇ sapêᅇ.

4 Ma Yisu da anêᅇ ᅇê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaᅇ yani bêᅇ hayê ba hanaᅇ, 5 “Nôᅇm ôv mavi êᅇ ma anyô hadum ku sondabêᅇ daluk te ek nêᅇm vuli! Ma lêk enᅇasô oyaᅇ iyom! Nanêᅇm nôᅇm êᅇ ek anyô vi nêᅇnêᅇm vuli ba naja valuselenᅇ ek nanêᅇm êᅇdêᅇ avômalô siv.” 6 Judas anêᅇ ku hayabiᅇ avômalô êvhaviᅇ iniᅇ valuselenᅇ ma doᅇᅇtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêᅇ lahaviᅇ. Ba intu hanaᅇ aêᅇ. Ma miᅇ lahiki hathak avômalô siv ba hanaᅇ ami.

7 Ma Yisu hanaᅇ, “Notak yani. Avi êᅇ hapôpêk yenaᅇ ᅇama. 8 *Avômalô siv tem nêᅇmô imbiᅇ môle êtôm wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ. Ma doᅇᅇtom tem miᅇ yamô imbiᅇ môle sawa daim ami.”

9 Avômalô Israel bêᅇ anôᅇ elañô nena Yisu hamô Betani. Êᅇ ma i ek nêᅇᅇ yani. Thêlô miᅇ i ek nêᅇᅇ yani iyom ami. Mi. Leᅇᅇᅇhaviᅇ nêᅇᅇ Lasalus imbiᅇ, ôpatu ba Yisu hik liᅇ hathak loᅇbô hêk ᅇama.

* 12:1: Jon 11:1,43 * 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Luk 7:37-38

* 12:8: Lo 15:11

10-11 *Ba intu avômalô Israêl bêñ anônê êvhavîñ ba esopa Yisu. Ma nê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiñ Yisu.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiñ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)*

¹² Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavônê Hale ba Hi elanô nena Yisu haveñ ba hi Jelusalem. ¹³ *Ma ewa nôkyalô thañañ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêñ nêñ lamavi êndênê ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anênê athênê!” *Kapya Yen 118:25-26*

“Wapômbêñ nêñ lamavi êndênê avômalô Israêl iniñ Kiñ!”

¹⁴ Yisu hawa bok donki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anênê kapya nena,

¹⁵ “Môlô avômalô Saion miñ nôkô ami.

Ôngô! Unim kiñ halêm!

Yani hayô hamô bok donki nakaduñ te ba halêm!”

Sekalaia 9:9

¹⁶ *Nê ku êyê nôñ takênê ma donjom êthônê anênê ôdônê paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak lonbô ma miñ leññhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anênê kapya. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk leññhabi nôñ takatu ba idum hadênê yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liñ hathak lonbô enañ haveñ denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aênê ba avômalô bêñ anônê

* **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22

elanô nena Yisu bôk hadum lavônjin êj. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Nê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadêj i, “Ôngô! Avômalô sapêj lêk esopa yani ba alalôaniñ ku anôj mi.”

Yisu anêj ku hayô

²⁰ Avômalô loj buyañ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavônj Hale ba Hi ba nênem yej imbiñ avômalô Israel. ²¹ Ma i hadêj Pilip, anyô Betsaida anêj Galili. Ma enañ hik yani lin, “Anyô bêj, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êj ma Pilip hi hanañ hadêj Andulu ba thai i enañ hadêj Yisu.

²³ *Ma Yisu hanañ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêj Nakaduñ anêj lôkmanjin thô. ²⁴ *Yanañ avanônj biñ êndêj môlô. Yanvêk te miñ evatho halôk pik ami, êj ma tem miñ injik anôj ami. Tem ida êmô aêj. Ma donjom yanvêk atu ba evatho halôk pik, êj ma hama ba tem injik anêj anôj bêj anôj. ²⁵ *Anyô te lahaviñ anêj lôkmala bêj anôj êj ma anêj lôkmala êj tem nê yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêj lôkmala pik êntêk êj ma tem embalon anêj lôkmala êj loj wak nômbêj intu sapêj. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba loj atu ba yahamô ma tem êmô imbiñ. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpêj.

²⁷ * “Lêk yalenmalain bêj ba hatôm yanañ nena, ‘Wakamik, nêma ya bulubiñ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êj. ²⁸ Wakamik, nuñgwik anêma lôkmanjin thô!”

* **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25 * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

Êḡ ma kaêk te halam anêḡ malak leḡ nena, “Bôk yahik yenaḡ lôkmaḡḡiḡ thô yôv. Ma tem yandum esak loḡbô.” ²⁹ Avômalô nômbêḡ atu imiḡ loḡ êḡ elañô abô êḡ ba enañ, “Kakalu!” Ma doho enañ, “Aḡela te hanaḡ abô hadêḡ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanaḡ nena, “Kaêk êḡ halêm ek nêm môlô sa. Yani miḡ halam ek nêm ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenaḡ avômalô pik bêḡ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḡ anyô bêḡ kambom atu ni. ³² *Ma tem nênenêm ya liḡ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḡ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḡ nêlêm êndêḡ ya.” ³³ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalañḡsiḡ thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêḡ atu enañ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba yêlô ayala abô êḡ. Ma honañ nena nêsôkwêḡ o Anyô Anêḡ Nakaduḡ esak a. Anyô Anêḡ Nakaduḡ êḡ ma opalê?” ³⁵ *Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidoḡ iyom ma deda tem êmô imbiḡ môlô. Ba ôpatu haveḡ momañiniḡ ma hathôḡ nena tem ni êsê. Aêḡ ba intu môlô nombenḡ yapiḡ êḡa tem momañiniḡ êyô môlô vôv! ³⁶ *Deda hamô havinḡ môlô denañ. Aêḡ ba nônenêmbiḡ yani ek môlô tem numbitak deda anêḡ avômalô.” Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêḡ anôḡ miḡ êvhavinḡ Yisu ami

* **12:32:** Jon 3:14 * **12:33:** Jon 18:32 * **12:34:** Sng 110:4;
Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Jon 8:12 * **12:36:** Ep 5:8

37 Yisu bôk hadum lavôñiñ lomaloma hêk avômalô maleniñ. Ma donjom miñ êvhaviñ yani ami 38 ek plopet Aisaia anêñ abô injik anôñ nena, “Anyô Bêñ, opalê lêk hêvhaviñ alalôaniñ abô?

Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwanj atu ba bôk huik thô? Mi anôñ.” *Aisaia 53:1*

39 Avômalô iniñ lôklokwanj mi ek nênimbiñ ba intu plopet Aisaia bôk hanañ hêk Wapômbêñ anêñ kapya aêntêk,

40 “Yani habi thêlô maleniñ siñ
ma hik thêlôniñ auk siñ
ek miñ nêgê esak maleniñ

lôk neyala ênjêk iniñ auk

ba nêmbô nêlêm êndêñ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêñ lôkmanjiñ. Aêñ ba yani hanañ abô êñ hathak Yisu.

42 *Ma avômalô Israêl iniñ nê bêñbêñ doho êvhaviñ Yisu ma donjom miñ enañ iniñ êvhaviñ bêñ ami. Thêlô êkô ek Palisi nêlêm i vé 43 *ba intu lenjihaviñ avômalô pik iniñ lenjimavi bêñ anôñ hamôñ ek Wapômbêñ anêñ lamavi. 44 Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ma hêvhaviñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ. Miñ hêvhaviñ ya iyom ami. 45 *Ôpatu ba hayê ya, êñ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. 46 Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviñ ya ma tem miñ nêmbô momaniñ esak lonjô ami.

47 * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiñ. Ma miñ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik

* 12:41: Ais 6:1

* 12:42: Jon 9:22

* 12:43: Jon 5:44

* 12:45: Jon 14:9

* 12:47: Jon 3:17

ami. Aêṅ ba opalêla takatu ba elañô yenaṅ abô ba miṅ esopa ami ma tem miṅ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaṅ êṅ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ ba opalê atu ba hadô ya ba miṅ halaṅô yenaṅ abô ami, êṅ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êṅ ba yahanaṅ. Miṅ yada yahanaṅ yenaṅ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êṅ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêṅ abô tem nêṅ lôkmala atu ba nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Aêṅ ba yahanaṅ abô takatu ba Wakamik hêv hadêṅ ya iyom.”

13

Yisu hathik ṅê ku veṅṅkapô

¹ Avômalô Israél iniṅ waklavôṅ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêṅ waklavôṅ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviṅ anêṅ avômalô takatu ba êṅmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêṅ lahaviṅ anêṅ anôṅ thô êndêṅ thêlô.

² *Yaṅsiṅ ma thêlô eyaṅ nôṅm êṅmô. Ma Sadan bôk halôk Judas la yôv ek enaṅ Yisu bêṅ. Judas êṅ ma Saimon Iskaliot nakaduṅ. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêṅ hatak nôṅkama sapêṅ halôk yanida baṅ. Lôk hayala nena yanida halêm anêṅ Wapômbêṅ ba tem êṅbôni êndêṅ Wapômbêṅ esak loṅbô. ⁴ Êṅ ma hatak nôṅm hamô. Ma habi anêṅ kwêv thô hatôm anyô athêṅ mi ma hawa sôp te

* **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35; 16:28

ba havuvi hayô haven lamalim. ⁵ Ma han gasô ñaŋ halôk belev te ba hathik anêŋ ñê ku venjŋ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haven lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniŋ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêŋ. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hudum ek usik yavenkapô e?”

⁷ Ma hanaŋ, “Hôthôŋ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaŋ, “Dô! Miŋ usik yavenkapô ami. Mi anôŋ.”

Ma hanaŋ viyaŋ, “Miŋ yahathik o ami ma tem miŋ umbitak yenaŋ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma usik yabaheŋ lôk yalenkadôk imbiŋ ma miŋ usik yavenkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miŋ isik i esak loŋbô ami. Isik va iyom ek malê nena liŋkupik ma mabuŋ. Ma môlô ma mabuŋ. Ma donjom miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ. Ba intu hanaŋ, “Miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

¹² Yani havôkwij thêlô venjŋ yôv ma hik anêŋ kwêv hathak loŋbô ma halôk hamô. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêŋ ôdôŋ e? ¹³ Ya môlônim Kêdôŋwaga lôk môlônim Anyô Bêŋ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôŋwaga’ lôk ‘Anyô Bêŋ’. ¹⁴ *Ôŋgô! Ya ma môlônim Anyô Bêŋ lôk Kêdôŋwaga ma donjom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêŋ mi. Aêŋ ba môlô sapêŋ nusik môlônim avômalô vi venjŋ aêŋ

* **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27

iyom. ¹⁵ *Yahik ku êḡ thô hadêḡ mômô ek nosopa yaveḡwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêḡ mômô. ¹⁶ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Anyô ku ma miḡ bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami. Ma anyô atu ba hi ma miḡ bêḡ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk mômô oyala auk takêḡ. Ba udum aêḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak mômô.

Yisu hayala Judas anêḡ kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miḡ yahanḡ abô êḡ hathak mômô sapêḡ ami. Yahayala mômô ḡê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doḡtom abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya tem injik anôḡ aêntêk,

‘Ôpatu ba hayaḡ nôḡ haviḡ ya ma tem nêḡ vaveḡwam liḡ ek embak ya esak.’ *Kapya Yeḡ 41:9*

¹⁹ * “Nôm êḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahanḡ hadêḡ mômô yôv ek waklavôḡ atu ba nôḡ êḡ habitak ma mômô tem nôḡnêḡmimbiḡ ya nena Yada Yahamô. ²⁰ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡm thô haviḡ.”

²¹ Yisu hanaḡ yôv ma lamalainḡ kambom. Ma hanaḡ bêḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Mômô te tem enaḡ ya bêḡ!”

²² Ma ḡê ku êthôḡ nena thêlô alisê intu tem indum nôḡ êḡ ba ititiḡ i mayaliv. ²³ Nêḡ ku ali atu ba

* **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24

* **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40

Yisu hathak lahavij bêḥ anôḥ hamô habobo yani.
 24 Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena,
 “Onaḥ injik yani liḥ nena yani hanaḥ hathak
 opalê.”

25 Êḥ ma ôpêḥ hanaḥ thikuthik nena, “Anyô Bêḥ,
 honaḥ hathak opalê?”

26 Ma Yisu hanaḥ, “Tem yatak polom te êndôk
 thôk ba yahêv hadêḥ mômô te. Êḥ ma ôpêḥ.” Ma
 hatak polom selenê êḥ halôk thôk ma hêv hadêḥ
 Judas, Saimon Iskalot nakaduḥ. 27 *Judas hawa
 polom êḥ ma Sadaḥ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaḥ hadêḥ yani, “Nu undum anêm
 ku kethêḥ.” 28 Nê takatu ba eyaḥ nôm haviḥ Yisu
 elañô ma doḥtom êthôḥ anêḥ abô atu ba hanaḥ
 hathak Judas anêḥ ôdôḥ paliḥ. 29 Judas ma anyô
 hayabiḥ valuselenê. Aêḥ ba doho esonê nena Yisu
 hanaḥ ek ni nêḥ nôm kama vuli ek nêgê waklavôḥ
 Hale ba Hi mena ni nêḥ nôm kama êndêḥ ḡê siv la.
 30 Judas hawa polom êḥ yôv ma hatak thêlô ba hi.
 Ma lêk bôlôvôḥ.

Yisu hêv abô balabuḥ lukmuk

31 *Judas hi yôv ma Yisu hanaḥ, “Dokte ma
 avômalô tem nêgê ya Anyô Anêḥ Nakaduḥ atu
 anêḥ lôkmaḥḡiḥ thô. Ma lôkmaḥḡiḥ êḥ tem injik
 Wapômbêḥ anêḥ lôkmaḥḡiḥ anôḥ thô. 32 *Ma
 kasana Wapômbêḥ tem injik ya Anyô Anêḥ
 Nakaduḥ atu anêḥ lôkmaḥḡiḥ thô aêḥ iyom.

33 * “Yenaḥ avômena, tem yamô vauna imbiḥ
 mômô. Ma mômô tem nômbôlêḥ ya. Ma doḥtom

* 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5

* 13:33: Jon 7:33-34

môlô miñ ôtôm unu loñ atu ba tem yana ami. Bôk yahanañ abô êñ hadêñ avômalô Israël ma lêk yahanañ abô bô êñ hathak loñbô.

³⁴ * “Ma yahêv balabuñ lukmuk te hadêñ môlô nena lemimibiñ am êtôm atu ba lêk yalenhaviñ môlô. ³⁵ Môlô lemimhaviñ am aêñ ma tem avômalô sapêñ nêgê môlô nena yenañ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñyani paliñ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêñ, nu êsê?”

Ma Yisu hanañ, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma donjom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndêñ yaô ami? Tem yatak yenañ lôkmala ek yanêm o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Avanôñ e? Lemhaviñ otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanañ avanôñ biñ êndêñ o nena tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

14

Yisu da ma loñôndê

¹ “Môlô miñ kapôlômim malaiñ ami. Nônêmimbiñ Wapômbêñ lôk nônêmimbiñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Abô êñ ma

* **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

abôyan, ma tem miñ yanan aêñ ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môle nim loñ. Êñ ma tem yandéalêm ek yanja môle ek nômo loñ êñ imbiñ ya. ⁴ Ma bôk oyala loñôndê atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlô athôn loñ atu ba tem nu paliñ ma tem nayala loñôndê êñ aisê?”

⁶ *Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndê lôk abô avanôn ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndê yan ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom.

⁷ *Môle oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanôn! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nuñgwik Lemambô thô êndêñ yêlô. Êñ ma hatôm.”

⁹ *Ma hanañ viyan, “Pilip, bôk yahamô haviñ môle sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yangik Wakamik thô eka? ¹⁰ *Ma miñ hêvhaviñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ môle ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenan auk ami. ¹¹ *Nônêmbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môle ôdô nônêmbiñ abô êntêk, êñ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nê môle sa ek nônêmbiñ!

¹² *Yanan avanôn biñ êndêñ môle. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhaviñ

* **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Lom 5:1-2 * **14:7:** Jon 8:19

* **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49

* **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:** Mak 16:19-20

tem indum ku mavi lomaloma êmôḡ ek ku takatu ba yahadum. ¹³*Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenaḡ athêḡ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduḡ injik Lambô anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. ¹⁴Ma nôm takatu ba môlô onañ hik liḡ hathak yenaḡ athêḡ ma tem yandum.”

Lovak Mathen tem êlêm

¹⁵*“Môlô lemimhaviḡ ya, êḡ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶*Ma tem yanaḡ injik Wakamik liḡ ek nêm anyô yaḡ ek embatho môlô loḡ. ¹⁷*Ma anyô êḡ tem êmô imbiḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathen ba hathak hik Wapômbêḡ thô. Ma tem êmô imbiḡ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doḡtom avômalô pik miḡ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miḡ neja ami. ¹⁸Tem yandealetêm esak loḡbô ba miḡ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹Dokte ma avômalô pik tem nêsôḡ ya paliḡ. Ma doḡtom môlô tem ôḡḡô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômô lôkmala imbiḡ. ²⁰*Wak êḡ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹Ma ôpatu ba halañô yenaḡ abô balabuḡ ba hasopa, ôpêḡ lahaviḡ ya. Ma ôpatu ba lahaviḡ ya ma Wakamik tem laimbiḡ yani. Ma aêḡ iyom tem yalenimbiḡ yani ma tem yaḡḡik ya thô êndêḡ yani.”

* **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16

* **14:16:** Jon 14:26; 15:26; 16:7

Jon 17:21-23

* **14:15:** Jon 15:10; 1Jon 5:3

* **14:17:** Jon 16:13 * **14:20:**

22 Êḡ ma Judas yaḡ, miḡ Iskaliot ami, yani hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê ba lemhaviḡ nuḡgwik oda thô êndêḡ yêlô ma avômalô pik mi?”

23 Ma Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba lahaviḡ ya tem esopa yenaḡ abô. Ma Wakamik tem laimbiḡ ôpêḡ, ma tem yai ana namô imbiḡ yani. 24 *Ma ôpatu ba miḡ lahaviḡ ya ami tem miḡ esopa yenaḡ abô ami. Abô êntêk ba môlô olaḡô ma miḡ yenaḡ abô ami. Mi. Abô takêḡ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ abô.

25 “Yahamô denaḡ ma yahanaḡ abô takêḡ hadêḡ môlô. 26 Ma Wakamik tem nêḡ anyô te ba êlêm esak yenaḡ athêḡ ek embatho môlô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathêḡ ba tem êndôḡ môlô esak nôḡ takêḡ sapêḡ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanaḡ. 27 Yenaḡ labali yahêv lôk yahadô hamô haviḡ môlô. Êḡ ma yada yenaḡ. Miḡ avômalô pik hatôm nêḡnêḡ êndêḡ môlô ami. Lemim êndôk biḡ ma miḡ nôkô ami.

28 * “Ma lêk olaḡô abô êntêk ba yahanaḡ hadêḡ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandéalêm esak loḡbô.’ Êḡ ma môlô lemimmalaiḡ. Wakamik ma bêḡ ek ya. Ma môlô lemimimbiḡ ya, ma tem môlô lemimimavi ek yaha hadêḡ Wakamik. 29 *Nôm êḡ miḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahanaḡ hadêḡ môlô ek wak êḡ hayô ma môlô nôḡnêḡmimbiḡ. 30 Dokte ma pik êntêk anêḡ anyô bêḡ tem êlêm ba intu miḡ hatôm yanaḡ abô pôk bêḡ anôḡ ami. Ma miḡ hatôm indum nôḡmla esak ya ami. 31 Ma donḡtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yaleḡhaviḡ Wakamik

* 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19

ba yahasopa nôm takatu ba yani hanañ hadêñ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwan ta anôñ

¹ Yisu hanañ, “Ya ma yak lokwan ta anôñ. Ma Wakamik ma ku kapô anêñ alañ. ² *Yenañ thanañ sapêñ atu ba miñ hik anôñ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thanañ sapêñ atu ba hik anôñ ma hêv katôñ vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahanañ hadum ba môlô ubitak mabuñ. ⁴ Môlô odahaliñ ya êñ ma tem yandahaliñ môlô. Yak thanañ da miñ hatôm injik anêñ anôñ ami. Thanañ hadahaliñ yak lokwan ta ek injik limamôk. Aêñ ba môlô miñ odahaliñ ya ami, êñ ma tem miñ ungwik anôñ ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwan ta. Ma môlô ma thanañ. Ôpatu ba hadahaliñ ya ma yahadahaliñ yani ba intu hik limamôk. Ma miñ yahêv môlô sa ami, ma môlô miñ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miñ hadahaliñ ya ami ma hatôm thanañ atu ba ibi halôk pik ba hakaok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahaliñ ya ba yenañ abô hêk môlô kapô ba onañ hik ya liñ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviñ, êñ ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôñ limamôk intu tem nêgê i nena yenañ. Êñ ma uik Wakamik anêñ lôkmanñiñ thô.

⁹ “Yalenhaviñ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviñ ya. Nômô yenañ yalenhaviñ êñ kapô.

* **15:2:** Mat 3:10 * **15:6:** Mat 7:19; 13:42 * **15:8:** Mat 5:16

10 *Môlô osopa yenaŋ abô ma tem môlô nôômô yenaŋ yalenŋhaviŋ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêŋ abô ba yahamô yani anêŋ lahaviŋ kapô. 11 Yahananŋ abô takêntêk ek yenaŋ yalenŋmavi êmô imbiŋ môlô lôk êmô môlô kapôlômim siŋ. 12 *Yananŋ abô balabuŋ te êndêŋ môlô nena môlô tomtom lemimimbiŋ am êtôm atu ba bôk yalenŋhaviŋ môlô yôv. 13 *Ma anyô te hatak anêŋ lôkmala ek hêv anêŋ anyô môlô bulubiŋ, êŋ ma lahaviŋ êŋ hamôŋ ek leniŋhaviŋ vi. 14 *Môlô udum aêŋ êŋ ma môlô ma yenaŋ anyô môlô. 15 Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miŋ hayala anyô bêŋ anêŋ auk ami. Ma doŋtom lêk yahik auk nômbêŋ atu ba Wakamik bôk hêv hadêŋ ya thô hadêŋ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miŋ nê ku hathak lonbô ami. 16 Môlô miŋ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabaheŋ hayô hêk môlô ba hathak yenaŋ athêŋ nonanŋ injik Wakamik liŋ esak unim lemimhaviŋ ma tem yanêm lemimhaviŋ takêŋ êndêŋ môlô ek unu uŋgwik anôŋ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. 17 *Yenaŋ abô balabuŋ ma môlô lemimimbiŋ am.”

Nê pik tem nêpôlik esak nê ku

18 Yisu hanaŋ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êŋ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom. 19 *Môlô ma pik anêŋ ma tem avômalô pik leniŋimbiŋ môlô êtôm atu ba leniŋ haviŋ thêlôda

* **15:10:** Jon 14:15; 1Jon 2:5 * **15:12:** Jon 13:34 * **15:13:** Jon 10:11; 1Jon 3:16 * **15:14:** Mat 12:50 * **15:17:** Jon 13:34
* **15:19:** Jon 17:14

iniŋ avômalô. Ma doŋtom môlô ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰*Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaj hadêŋ môlô katô. ‘Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovanj hadêŋ ya ba intu tem nindum aêŋ iyom êndêŋ môlô. Ma aêŋ iyom doho bôk elanj yenanj abô ba intu tem nedanjô môlônim abô imbiŋ. ²¹ Môlô ma yenanj avômalô. Ma avômalô pik êthônj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênem vovanj êndêŋ môlô. ²² Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenanj abô te ami. ²³*Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom. ²⁴ Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvônj ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlônij kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵*Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anônj aêntêk,

‘Thêlô êdô ya oyanj.’

Kapya Yen 35:19; 69:4

²⁶* “Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Mathenj atu ba Wakamik tem nêk injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enanj yenanj abô bêŋ. ²⁷ Ma yenanj ku anêŋ môŋ ma môlô sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môlô nonanj yenanj abô bêŋ imbiŋ.

* **15:20:** Jon 13:16 * **15:23:** Luk 10:16 * **15:25:** Jon 13:16

* **15:26:** Jon 14:26

16

¹ “Yahanaṅ abô takêṅ ek môlô miṅ notak unim ôêvhaviṅ ami. ²⁻³ *Êthônṅ yai lôk Wakamik paliṅ ba intu tem nêṅêm môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesonṅ nena êṅ ma êv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ. ⁴ Lêk yahanaṅ abô takêṅ yôv hadêṅ môlô ek waklavônṅ nôm takêṅ habitak, êṅ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaṅ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviṅ môlô ba intu miṅ yahanaṅ abô êṅ hadêṅ môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doṅtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaṅ abô takêntêk hadêṅ môlô ba intu hadum môlô lemimmalainṅ kambom ba miṅ onanṅ hik ya liṅ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷ *Yanaṅ avanônṅ êndêṅ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêṅ môlô sa. Yaha ami êṅ ma Lovak Matheṅ, ôpatu ba embatho môlô loṅ tem miṅ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêṅ yani ba êlêm êndêṅ môlô. ⁸ Yani tem êlêm ek enaṅ avômâlô pik iniṅ kambom lokwanṅlô bêṅ aêntêk: iniṅ kambom atu idum bêṅ lôk auk atu elela auk thêthônṅ ma iniṅ auk lôkbanṅ hathak waklavônṅ idum abô. ⁹ Ku môṅ ma tem enaṅ avômâlô iniṅ kambom atu ba miṅ êvhaviṅ ya ami bêṅ. ¹⁰ Ma ku yaṅ ma avômâlô pik esonṅ nena ya miṅ anyô thêthônṅ ami. Ma doṅtom yaha ek Wakamik ba tem miṅ môlô nôṅgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônṅ. Aêṅ ba tem êlêm ek injik auk thêthônṅ êṅ thô.* ¹¹ *Ma ku te lô nena avômâlô pik esopa anyô môṅ atu ba hayabiṅ pik êntêk ba esonṅ nena tem miṅ nindum abô ami. Ma doṅtom ôpêṅ

* **16:2-3:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * **16:7:** Jon 14:16

* **16:10:** Abô êṅ anêṅ ôdônṅ ma miṅ hêk yainṅ ami. * **16:11:** Jon 12:31

bôk hamô loŋ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiŋ. Aêŋ ba Lovak Matheŋ tem injik auk êŋ thô êndêŋ i imbiŋ.

12 * “Yalenhaviŋ yanêm abô bêŋ anôŋ imbiŋ êndêŋ môle ma môle miŋ hatôm nobaloŋ ami. 13 Ma donptom Lovak Matheŋ ôpatu ba hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ môle nim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk enaŋ abô esak nô m takatu ba tem imbitak embeŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba halanô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm yanida anêŋ auk ami. 14 Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ êndêŋ môle ma tem injik yenaŋ lôkmanŋiŋ thô êndêŋ môle imbiŋ. 15 Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yahananŋ nena Lovak Matheŋ tem enja yenaŋ auk ba injik thô êndêŋ môle.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anôŋ

16 *Yisu hanaŋ, “Dokte ma tem môle nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.”

17 Ma nê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem alalô nasôŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôŋ abô takêŋ paliŋ.”

18 Ma thêlô enaŋ lôbôlôŋ, “‘Dokte’ anêŋ ôdôŋ aisê? Alalô athôŋ abô êŋ paliŋ.”

19 Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Yahananŋ ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu môle onanŋ hik môle da liŋ hathak abô atu ba yahananŋ anêŋ ôdôŋ e? 20 Yanaŋ avanôŋ

* 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19

biŋ êndêŋ môle. Avômalô pik tem lenŋmavi. Ma doŋtom môle tem nodan asêŋ malêŋ. Môle tem kapôlemim malaiŋ. Ma doŋtom môle lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anêŋ. ²¹ Avi anêŋ waklavôŋ embathu hayô êŋ ma hawa vovan ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovan êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anêŋ. ²² Ma môle aêŋ iyom. Lêk môle kapôlemim malaiŋ. Ma doŋtom tem yangê môle esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nêŋ lemim mavi êŋ vê ênjêk môle ami. ²³ *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môle. Tem yana ba nôŋ takatu ba môle onan hik Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yani nêŋ êndêŋ môle. Ma môle tem miŋ nonan injik ya liŋ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakaduŋ ba intu nonan injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anêŋ êmô môle kapôlemim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môle onan hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

²⁵ Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahanan abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môle. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanôŋ êndêŋ môle esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ. ²⁶ Wak êŋ ma môle da tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonan injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môle nim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami. ²⁷ *Avanôŋ! Môle lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môle ba môle da tem nonan injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalêm pik.

* **16:23:** Mat 7:7 * **16:27:** Jon 14:21,23

Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êñ ma Yisu anêñ ñê ku enañ, “Lêk honañ abô êñ bêñ ma miñ huvuñ ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêñ. Miñ yêlô anañ hik o liñ ami denañ ma hoyala yêlôaniñ abô ba honañ bêñ. Ba intu yêlô êvhaviñ nena hólêm anêñ Wapômbêñ.”

³¹ Yisu hanañ, “Lêk mólô ôêvhaviñ e? ³² *Odanô! Avômalô tem nidupunin mólô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loñ. Ma mólô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma donjom Wakamik hamô haviñ ya. Aêñ ba tem miñ yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

³³ * “Lêk yahanañ abô takêñ ek mólô nodahalin ya ba nômô yaô. Mólô tem nôpôm malain êmô pik êntêk. Ma donjom numin lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêñ lôklokwan lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

¹⁻² Yisu hanañ abô takêñ yôv ma hêv ma hathak leñ ma hateñ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabin avômalô takatu ba bôk hôêv hadêñ ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. Ba nuñgwik Nalum anêñ lôkmanñin thô ek yanjik anêm lôkmanñin thô aêñ iyom. ³ * Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Neyala nena O ma Wapômbêñ avanôñ bin donjom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêñ hôêv

* **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4

* **17:3:** 1Jon 5:20

ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanġin thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêġ ya aleba lêk anêġ danġ. Ma nêġ mavi lôk athêġ bêġ êndêġ ya esak loġbô êtôm sêbôk atu ba pik miġ habitak ami denaġ ma yahawa athêġ bêġ êġ haviġ o ba yahamô mavi anôġ.

Yisu hateġ mek ek ġê ku laumiġ ba lahavuġu

⁶ “Bôk yahik o thô hadêġ avômalô pik takatu ba hôêv hadêġ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêġ ya ba lêk esopa anêm abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêġ atu ba hôêv hadêġ ya hadêġ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviġ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêġ ba lêk eyala nena nôġ takatu ba hôêv hadêġ ya ma halêm anêġ o iyom. ⁹ Yahateġ ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêġ ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahateġ mek ek i. Ma miġ yahateġ mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenaġ êġ ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êġ ma yenaġ. Ma thêlô êġ intu ik yenaġ lôkmanġin thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem miġ yamô pik esak loġbô ami. Ma thêlô tem nêġmô pik. Wakamik, o ma mathenġ! Ba oyabiġ i esak anêm athêġ atu ba bôk hôêv hadêġ ya ek thêlô kapôlôġinġ doġtom êtôm alai kapôlôġinġ doġtom. ¹² *Bôk yahamô haviġ thêlô ba yahayabiġ i hathak athêġ atu ba hôêv hadêġ ya. Ma kambom te miġ habuliġ i ami lôk thêlô te miġ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loġ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapyâ tem injik anôġ.

* **17:4-5:** Jon 1:1-2; 4:34 * **17:12:** Jon 6:39; 13:18

13 “Ma donjom yahamô pik denañ ba yahanañ abô êñ ek yenañ yalenmavi bêñ anônê êmô thêlô kapôlônijn sinj ek malê nena tem yasôk. 14 Bôk yahêv anêm abô yôv hadêñ i. Ma ya miñ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêñ iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. 15 *Wakamik yahanañ hik o lij nena umiñ anyô kambom loñ sinj ek thêlô ma miñ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. 16 Ya miñ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêñ iyom. 17 Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlônijn ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku mathen. Anêm abô êñ ma avanônê. 18 *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. 19 Ma yahêv yada hadêñ o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku mathen anônê.

Yisu hateñ mek ek avômalô êvhavinj sapêñ

20 “Miñ yahateñ mek hathak nê ku takêñ iyom ami. Mi. Yahateñ mek hathak avômalô takatu ba tem nedanô nê ku takêñ iniñ abô ba nêñemimbinj ya 21 ek thêlô sapêñ nêmo kapôlônijn donjom êtôm atu ba hômo yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbinj ek avômalô pik nêñemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm. 22 *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjinj ba lêk yahik lôkmanjinj êñ thô hadêñ thêlô ek thêlô kapôlônijn donjom êtôm alai kapôlônijn donjom. 23 Yahamô thêlô kapôlônijn ma hômo ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlônijn donjom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavinj thêlô hatôm atu ba lemhavinj ya.

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21 * 17:22: Ap 4:32

24 “Wakamik, yalenhaviņ avômalô takêntêk ba hôêv hadêņ ya nêmo imbiņ ya êmo loņ atu ba yahamô ek nêgê yenaņ lôkmaņgiņ. Pik miņ habitak ami denaņ ma lemhaviņ ya ba intu hôêv lôkmaņgiņ êņ hadêņ ya.

25 “Wakamik, o ma thêthôn. Avômalô pik êthôn o paliņ ma doņtom ya ma yahayala o. Ma yenaņ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. 26 Bôk yahik o thô hadêņ thêlô. Ma tem miņ yatak ku êņ ami ek yada yamô thêlô kapôlônjiņ ek leņjiņimbiņ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviņ ya.”

18

Evaloņ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yisu hateņ mek yôv ma lôk anêņ nê ku ibup êyô ņaņ Kidlon. ņaņ êņ vi ma ku alokwaņ oliv te hêk ba thêlô i loņ êņ.

2 Loņ êņ ma thêlô ethak i lôbôlôn. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaņ Yisu bêņ, hayala loņ êņ. 3 Êņ ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêņbêņ êbôk da ma iniņ nê bêņbêņ ba i loņ êņ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiņ kapok ma nômkama nijik vovak.

4 Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiņ ma hanaņ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

5 Ma thêlô enaņ, “Yisu anêņ Nasalet.”

Ma yani hanaņ, “Ya êņ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaņ Yisu bêņ intu hamiņ haviņ nê êņ. 6 Thêlô elano Yisu hanaņ, “Ya êņ êntêk.” Êņ ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hanaᅇ hik thêlô liᅇ hathak loᅇbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enaᅇ, “Yisu anêᅇ Nasalet.”

⁸ Ma hanaᅇ, “Lêk yahanaᅇ hadêᅇ môlô yôv nena ya êᅇ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak ᅇê êntêk ba ini.” ⁹ *Hanaᅇ aêᅇ ek abô bôsêbôk tem injik anôᅇ nena miᅇ hatôm etak avômalo takatu ba Lambô hêv hadêᅇ yani te ami.

¹⁰ Êᅇ ma Saimon Pita hawa biᅇ vovak ma hale anyô bêᅇ habôk da anêᅇ anyô ku te limbuk vianôᅇ vê. Anyô ku êᅇ anêᅇ athêᅇ nena Maluku.

¹¹ *Ma Yisu hanaᅇ hadêᅇ Pita, “Otak anêm biᅇ êndôk anêᅇ kupik esak loᅇbô! Tem yandum ku malaiᅇ atu ba Wakamik hêv hadêᅇ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêᅇ Anas
(Mat 26:57)*

¹² Êᅇ ma Lom iniᅇ ᅇê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalo Israeᅇ iniᅇ sôp bidonᅇ evalonᅇ Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlôninᅇ ku môᅇ ma ewa yani ba i hadêᅇ Anas, yani ma Kaiapas anêᅇ yaᅇmalô. Kaiapas ma anyô bêᅇ habôk da hadêᅇ sondabêᅇ êᅇ. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêᅇ Israeᅇ iniᅇ ᅇê bêᅇbêᅇ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêm avômalo Israeᅇ bêᅇ anôᅇ sa.”

Pita hanaᅇ “Yahathôᅇ Yisu”

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yaᅇ esopa Yisu ba i. Anyô ku êᅇ ma anyô bêᅇ habôk da anêᅇ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêᅇ abôlêk

* **18:9:** Jon 6:39 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Jon 11:49-51

ba hi. ¹⁶ Ma Pita hamiņ badêņ viyaiņ. Ma anyô ku yaņ atu ba anyô bêņ habôk da anêņ anyô mólô havôhi ma hanaņ abô hadêņ avi atu ba hayabiņ badêņ abôlêk ba hawa Pita hayô badêņ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabiņ unyak abôlêk hanaņ hik Pita liņ, “E! O ma ôpatu anêņ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaņ, “Mi.”

¹⁸ Loņ lêk thilibuņ. Ma nê ku lôk nê êbôk da iniņ sôp bidonņ ebaņ atum ba ivuņu imiņ. Ma Pita hamiņ haviņ.

*Anyô bêņ habôk da hanaņ hik Yisu liņ
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)*

¹⁹ Ma anyô bêņ habôk da hanaņ hik Yisu liņ hathak anêņ nê ku lôk abô takatu ba hanaņ ba hadôņ avômalô.

²⁰ Ma Yisu hanaņ, “Yahathak yahamiņ piklêvôn ba yahanāņ abô hadêņ avômalô. Ma yahadôn avômalô hamô unyak yeņ lôk unyak mathen ma loņ atu ba avômalô Israēl ethak don̄tom halôk. Ma miņ yahavuņ abô ami. ²¹ Ma aisê ka honaņ hik ya liņ? Avômalô takatu ba elañ abô takatu ba yahanāņ, thêlô eyala abô êņ katô. Ba intu onañ injik i liņ.”

²² Hanaņ aêņ ma nê êbôk da iniņ sôp bidonņ atu ba hamiņ habobo hapetav Yisu ba hanaņ, “E! Honaņ aêņ hadêņ anyô bêņ habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanaņ, “Yahanāņ abô kambom, êņ ma onañ abô êņ bêņ. Yahanāņ abô avanôn, ma aisê ka huik ya?” ²⁴ Êņ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêņ Kaiapas, anyô bêņ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

Pita hanañ “Yahathôn Yisu” bôlôn yan hathak loñbô

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Saimon Pita havuñu atum hamiñ ma enañ hik yani liñ, “O ma ôpêñ anêñ nê ku te e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

²⁶ Êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ nê ku te hanañ, “Yahayê humiñ alokwañ oliv kapô haviñ yani.” Anyô ku êñ ma ôpatu ba Pita hanğasiv limbuk vê anêñ thalalenj te.

²⁷ *Ma Pita hanañ hathak loñbô, “Mi.” Kasana ma tale halanğ.

Ewa Yisu hi hadêñ Pailat

(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anêñ unyak ba i anyô bêñ Lom atu anêñ unyak. Waklavôn Hale ba Hi anêñ lôkbôk momaniniñ lêk hayô ba Israel iniñ nê bêñbêñ leñiñhaviñ nêmo mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma ek nêgê waklavôn êñ. Ba intu êdô nimbital nêyô anyô loñ buyanğ bêñ êñ anêñ unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaiñ ma hanañ, “Ôpêñ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enañ, “Aisê! Yani miñ anyô kambom ami, êñ ma tem miñ yêlô naja yani êlêm êndêñ o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanañ, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuñ.”

Ma enañ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuñ hanañ nena yêlô avômalô Israel miñ hatôm nanğik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enañ aêñ

* **18:27:** Jon 13:38 * **18:31:** Jon 19:6-7 * **18:32:** Jon 3:14; 12:33

ek abô sêbôk atu ba Yisu hanañ hathak loñôndê atu ba tem ema esak tem injik anôñ.

³³ Aêñ ba Pailat hi unyak kapô hathak loñbô ma halam Yisu halêm ma hanañ hik yani liñ, “O ma avômalô Israeël iniñ kiñ e?”

³⁴ Ma Yisu hanañ, “Oda anêm auk ba honañ abô êñ mena anyôla hanañ hadêñ o e?”

³⁵ *Ma Pailat hanañ, “Hoson nena ya anyô Israeël e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêñbêñ êbôk da ewa o ba êlêm hadêñ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanañ, “Loñ lôklinyak atu ba yahayabiñ ma miñ anêñ pik êntêk ami. Yayabiñ loñ lôklinyak pik êntêk ma yenañ nê ku tem nijik vovak ek miñ anyô te etak ya êndôk Israeël iniñ nê bêñbêñ baheññ ami. Ba intu yenañ loñ lôklinyak ma miñ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêñ ba Pailat hanañ, “O ma kiñ!”

Ma Yisu hanañ “Intu êñ. Ya ma kiñ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanôñ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôñ êñ intu halañô yenañ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanañ, “Abô avanôñ, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiñ ba hi hadêñ avômalô Israeël hathak loñbô ma hanañ, “Lêk yaha-lañô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviñ nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavôñ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôñ te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba lemimhaviñ yatak môlô avômalô Israeël unim kiñ êntêk e?”

* **18:35:** Jon 1:11

40 Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêḡ ḡê bêḡbêḡ anêḡ Lom takatu ba eyabiḡ avômalô Israeḡ.

19

Pailat hanaḡ ek nijik Yisu vônô
(*Mat 27:26-31; Mak 15:15-20*)

¹ Yôv ma Pailat hanaḡ ba evali Yisu. ² *Ma ḡê vovak ewa yak lôkmaḡḡiḡ atu ba epesaḡ hatôm kiḡ iniḡ kulunḡ ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiḡ anêḡ kwêv thalaleḡ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêḡ yani ma enaḡ mathalaleḡ, “Waklêvôḡ mavi, avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaḡḡ hathak loḡbô ma hanaḡ hadêḡ avômalô, “Odaḡô! Tem yanja yani ende yaḡḡ ek yaḡḡik thô êndêḡ môlô nena lêk yahalaḡô abô yôv ba ôpêntêk ma anêḡ kambom mi.” ⁵ Êḡ ma Yisu hale yaḡḡ ma kulunḡ yak lôkmaḡḡiḡ hamô wakadôk ma kwêv thalaleḡ atu hamô liḡkupik. Ma Pailat hanaḡ, “Ôḡḡô yani atu êntêk!”

⁶ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ sôp bidonḡ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaḡ, “Lêk yahalaḡô abô yôv ba ôpêntêk anêḡ kambom mi! Aêḡ ba môlôda noja ba uḡḡwik vônô esak a!”

⁷ Ma enaḡ viyaḡ, “Anyô êntêk hanaḡ nena yani ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma yêlôaniḡ abô balabuḡ te hanaḡ nena naḡḡik anyô anêḡ aêḡ vônô.”

* 19:2: Luk 23:11

⁸ Pailat halanô abô êᶇ ba liᶇhaka. ⁹ *Ma hi unyak kapô ma hanaᶇ hik Yisu liᶇ, “Hôlêm anêᶇ êsê?” Ma donᶇtom Yisu bônônᶇ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanaᶇ, “Hôdô onanᶇ yenanᶇ abô viyanᶇ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêᶇ ba ya hatôm yananᶇ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holanô e?”

¹¹ *Ma hanaᶇ, “Wapômbêᶇ miᶇ hêv athêᶇ bêᶇ êᶇ hadêᶇ o ami êᶇ ma miᶇ hatôm undum nômlate êndêᶇ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêᶇ auk intu anêᶇ kambom ma bêᶇ anônᶇ ek anêm.”

¹² *Pailat halanô abô êᶇ ma habôlêm lonôndê ek etak Yisu ba ni. Ma donᶇtom Israêl iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miᶇ kiᶇ Lom iniᶇ anyô te ami! Ôpatu ba hanaᶇ nena yani kiᶇ, êᶇ ma hapôlik hathak Lom iniᶇ kiᶇ.”

¹³ Pailat halanô abô êᶇ ma hawa Yisu hale yaiᶇ ma halôk hamô anêᶇ lonᶇ idum abô. Lonᶇ êᶇ elam nena Lonᶇ Valu. Ma avômalô Hiblu elam lonᶇ êᶇ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waklêvônᶇ biᶇ hadêᶇ wak atu ba avômalô ethak epesanᶇ i ek nêgê waklavônᶇ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaiᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ avômalô Israêl, “Ôᶇgô, môlônim kiᶇ êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaᶇ, “Yanᶇgik môlônim kiᶇ esak alovalanᶇsiᶇ e?”

Ma ᶇê bêᶇbêᶇ êbôk da enanᶇ, “Yêlôaniᶇ kiᶇ intu Lom iniᶇ kiᶇ!”

* **19:9:** Mat 27:12 * **19:11:** Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

* **19:12:** Luk 23:2; Ap 17:7

¹⁶ Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak bahenñij ek nijik vônô esak alovalañsij ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsij

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêñ alovalañsij ba hi malak viyaiñ ba hayô loñ te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwan. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota.

¹⁸ Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalañsij. Anyô yañ hamiñ vi ma yañ hamiñ vi ma Yisu hamiñ malêvôñ.

¹⁹ Pailat hanañ ba eto abô te hathak aselen te ba ik loñ hathak alovalañsij aêntêk,

YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIÑ

²⁰ Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôñ êyê ba esam abô êñ. Loñ atu ba êthôkwêñ Yisu ma habobo malak lôñ. Ma loñôndê êñ ma avômalô bêñ anôñ ethak elom ba intu esam. ²¹ Islael iniñ nê bêñbêñ êbôk da êyê ma enañ hadêñ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanañ nena yanida intu Islael iniñ kiñ.’ Ma miñ oto nena, ‘Islael iniñ kiñ’ ami.”

²² Ma Pailat hanañ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aêñ.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsij ewa anêñ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôn ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denañ. Kwêv êñ ma idu hathak sôp donjom iyom ma miñ idu hathak sôp doho haviñ ami.

²⁴ Ma nê vovak enañ, “Alalô nato athêñ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiñ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miñ nakakaviñ ami.”

Thêlô idum aêḡ ek abô atu ba hêk Wapômbêḡ
 anêḡ kapyra hik anôḡ nena,
 “Thêlô ibi yenaḡ kwêv sam ba ewa,
 ma ibi valu ek neja yenaḡ kwêv daim.” *Kapyra*
Yeḡ 22:18

Aêḡ ba intu ḡê vovak idum aêḡ.

²⁵ *Ma avi doho imiḡ habobo alovalaḡaḡsiḡ atu
 ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Yisu anêḡ talêbô lôk
 talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia
 anêḡ Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu la-
 haviḡ bêḡ anôḡ hamiḡ habobo. Ma hayê talêbô
 lo anyô ku êḡ ma hanaḡ, “Wakatik, ôpêntu ma
 nalum.” ²⁷ Ma hanaḡ hadêḡ anyô ku atu nena,
 “Avi intu ma lemtambô.” Aêḡ ba ôpêḡ hayabiḡ
 Malia hatôm anêḡ thalaleḡ te hamô yanida anêḡ
 unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêḡ ku yôv
 ma hanaḡ, “Yahathakmuniḡ” ek abô atu ba hamô
 Wapômbêḡ anêḡ kapyra injik anôḡ. ²⁹ *Kolopak
 waiḡ maniḡ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk
 ba eson halôk waiḡ aleba lôthôk. Ma etak hathak
 alokwaḡ thaḡaḡ te anêḡ athêḡ nena “isop” ba êv
 halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanaḡ, “Ku
 lêk yôv.” Êḡ ma laselo haḡḡoli ma hatak dahô ba hi
 ma hama.

³¹ *Wak êḡ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêḡê
 Sabat. Ma Sabat êḡ ma waklavôḡ bêḡ te ba Israel

* **19:25:** Mat 27:55-56 * **19:26:** Jon 13:23 * **19:28:** Sng
 22:15 * **19:29:** Sng 69:21 * **19:31:** Lo 21:22-23

iniñ nê bêñbêñ êdô ek nê takatu iniñ kupik imiñ alovalañsin. Ba intu enañ hik Pailat liñ nena nijik veññlokwañ lu ek nema kethen ek nêñem iniñ kupik vê. ³² Êñ ma nê vovak i ma ik anyô yañ atu ba êthôkwên haviñ Yisu valokwañ lu. Yôv ma idum aên hadên anyô yañ. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethen oyañ ma thalalen lôk ñañ hañgasô. Ma miñ ik valokwañ lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm êñ hanañ abô avanôn ba hayala nena anên abô ma avanôn ba intu hanañ bêñ ek môlô nôñemimbiñ. ³⁶ Nôm takên habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbên anên kapyã injik anôn nena,

“Tem miñ nijik yani lokwañ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapyã Yen 34:20*

³⁷ *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Josep anên Alimatia bôk halañô Yisu anên abô ba hasopa. Ma donjom hakô ek Israël iniñ nê bêñbêñ ba intu havuñ anên hêvhaviñ. Ik Yisu hathak alovalañsin yôv ma hi hanañ hik Pailat liñ ek enja anên liñkupik. Ma Pailat halañô anên abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹ *Nikodimus hi haviñ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadên bôlôvôn. Yani hawa kamuñ ôv mavi ju ba hatak hathak donjom ba anên malain hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesañ ñama êñ ba esopa avômalo

* **19:35:** Jon 21:24 * **19:37:** ALK 1:7 * **19:39:** Jon 3:1-2

Israël iniņ kobom ba ewa Yisu liņkupik ba etak kamunġ ôv mavi êņ hathak ma ivuliv siņ hathak sôp selenġ. ⁴¹ Ku te hêk habobo loņ atu ba êthôkwêņ Yisu hathak. Ku êņ ma valu abyanġ lukmuk te hêk ba miņ bôk êdô ŋama la hêk ami. ⁴² Wak êņ ma waklavôņ atu ba avômalô Israël nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyanġ êdô ŋama hêk habobo. Aêņ ba thai ewa Yisu anêņ kupik ba i êdô hêk valu abyanġ êņ.

20

Yisu haviyô hathak loņbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Sonda êņ anêņ wak te môņ anêņ lôkbôk mo-manġiniņ ma Malia anêņ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma halanġviņ ba hi hadêņ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahaviņ bêņ anôņ ma hanaņ, “Anyôla ewa Anyô Bêņ anêņ kupik vê hêk siô ba yêlô athôņ nena êdô yani hêk êsê.”

³ Êņ ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elanġviņ ba i ma anyô ku yaņ atu hamôņ ek Pita ba hayô siô môņ. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenġ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miņ habitak hayô valu abyanġ kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita havenġ yam hayô ma habitak hayô valu abyanġ kapô ba hi. Ma hayê sôp selenġ takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma siņ hathak intu hamô. Sôp ju êņ intu lêk epesaņ ba êdô yaņ hamô buyaņ ma yaņ hamô buyaņ. ⁸ Êņ ma anyô ku yaņ atu ba hayô siô môņ hi kapô ma hayê

ba hêvhaiṅ. ⁹ *Ma doṅtom thai êthôn abô atu ba bôk hanaṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ kapya nena tem injik Yisu liṅ imbiyô ênjêk ṅama esak loṅbô paliṅ. ¹⁰ Yôv ma ṅê ku ju êṅ êvô i malak.

*Yisu hik i thô hadêṅ Malia anêṅ Magadala
(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)*

¹¹ Malia hanaṅ hamiṅ valu abyaṅ viyaiṅ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê aṅela ju ba iniṅ kwêv thapuk. Thai êmô loṅ bu atu ba Yisu anêṅ kupik hêk. Yaṅ hamô wakadôk ma yaṅ hamô valuvi.

¹³ Ma thai enaṅ hik Malia liṅ, “Livônṅ, holaṅ eka?”

Ma hanaṅ, “Anyôla hawa yenaṅ Anyô Bêṅ anêṅ kupik vê ba miṅ yahayala loṅ atu ba êdô hêk ami.”

¹⁴ *Hanaṅ aêṅ ma hik i liliṅ ma hayê Yisu hamiṅ ma doṅtom hathônṅ yani paliṅ.

¹⁵ Ma Yisu hanaṅ, “Livônṅ, holaṅ eka? Ma hóbôlêm opalê?”

Malia hasoṅ nena yani ma anyô hayabiṅ ku kapô ba hanaṅ, “Livônṅ, howa anêṅ kupik ba hódô hêk êsê ma onaṅ ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanaṅ, “Malia.”

Ma hasoṅ losauk ba hik i liliṅ ma hanaṅ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êṅ anêṅ ôdônṅ nena “Kêdônwaga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanaṅ, “Miṅ yahavôha ek Wakamik ami denaṅ ba intu otak ya ma nu êndêṅ yenaṅ ṅê ku ma onaṅ êndêṅ i, ‘Yana ek Wakamik ma

* **20:9:** Sng 16:10; Ap 2:24-32

* **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4

* **20:17:** Lom 8:29; Hib 2:11-12

môlônim Lemambô. Ma yana ek yenaŋ Wapômbêŋ ma môlônim Wapômbêŋ.’ ”

¹⁸ Yôv ma Malia anêŋ Magadala hi ma hanaŋ hadêŋ nê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêŋ.” Ma abô takatu ba Yisu hanaŋ hadêŋ yani ma hanaŋ hadêŋ thêlô haviŋ.

Yisu hik i thô hadêŋ nê ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Sonda êŋ anêŋ bôlôvônŋ ma nê ku ethak doŋtom. Thêlô êkô ek Israël iniŋ nê bêŋbêŋ ba intu ik unyak abôlêk siŋ. Ma Yisu halêm hamiŋ thêlô malêvônŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰ *Ma hik baŋ kapô lôk baya thô hadêŋ thêlô. Nê ku êyê Anyô Bêŋ ba leŋiŋmavi anônŋ.

²¹ Ma hanaŋ hathak loŋbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²² Êŋ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanaŋ, “Noja Lovak Matheŋ. ²³ *Ma môlô ôêv anyô iniŋ kambom vê êŋ ma iniŋ kambom tem nêŋ yak. Ma miŋ ôêv anyô iniŋ kambom vê ami êŋ ma iniŋ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêŋ Tomas

²⁴ Tomas ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ba anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus. Yisu hayô ek nê ku vi ma yani miŋ hamô ami. ²⁵ Êŋ ma nê ku vi atu enaŋ hadêŋ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêŋ yôv!”

Ma Tomas hanaŋ, “Miŋ yahayê anêŋ pôpô atu ba hamô baŋ lôk yahatak yabahenŋwasinŋ halôk yani baya êŋ ami ma tem miŋ yanêmimiŋ ami ma milôk.”

* **20:20:** Jon 16:22; 1Jon 1:1 * **20:23:** Mat 16:19

26 Sonda te hale ba hi ma Yisu anêḡ ḡê ku ethak doḡtom hathak loḡbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviḡ. Thêlô ik unyak abôlêk siḡ ma doḡtom Yisu halêm hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali.” 27 Ma hanaḡ hadêḡ Tomas, “Nôḡḡô yabahaḡ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemḡwasiḡ êndôk ya baya ek nôḡḡô kôm lavôḡ. Otak auk thekthek lôk nôḡḡô esak malem, ma nêḡmibiḡ iyom.”

28 Ma Tomas hanaḡ, “Yenaḡ Anyô Bêḡ lôk Wapômbêḡ!”

29 *Ma Yisu hanaḡ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviḡ e? Wapômbêḡ tem lamavi esak avômalô takatu ba miḡ êyê ami ma doḡtom êvhaviḡ.”

Kapya êntêk anêḡ ôdôḡ

30 Yisu hadum lavôḡḡiḡ bêḡ anôḡ haviḡ ba anêḡ ḡê ku êyê. Ma doḡtom miḡ yahato abô takêḡ halôk kapya êntêk ami. 31 *Yahato abô takêntêk ek môlô nôḡnêḡmibiḡ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Lôk yahato ek môlô nôḡnêḡmibiḡ ba noja lôkmala esak anêḡ athêḡ.

21

Nê ku evov alim bêḡ anôḡ

1 Yôv ma ḡê ku êmô kasukthôm atu anêḡ athêḡ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêḡ i hathak loḡbô.* 2 Saimon Pita lo Tomas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus, ma Nataniel anêḡ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêḡ nakaduḡ luvi, ma Yisu anêḡ ḡê ku

* 20:29: 1Pi 1:8 * 20:31: Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13

* 21:1: Kasuk Galili intu elam athêḡ yaḡ nena “Taibelias”.

lokwanju, thêlô sapêḅê ḅmô loḅ êḅ. ³ *Ma Saimon Pita hanaḅ, “Yana yaḅgik alim.” Ma enaḅ, “Yêlô nasôk nambiḅ o.” Êḅ ma thêlô i ethak yeḅ te ma bôlôvôḅ êḅ ma êvôv alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiḅ kasukthôm anêḅ daḅ. Ma anêḅ ḅê ku êyê yani ma doḅtom miḅ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyaḅ thêlô! Môlô alim mi, aêḅ e?”

Ma enaḅ, “Intu êḅ.”

⁶ Ma hanaḅ, “Notak yaksen êndôk yeḅ vianôḅ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêḅ ma ewa alim bêḅ anôḅ ba intu miḅ hatôm nêbôv yaksen esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahaviḅ bêḅ anôḅ hanaḅ hadêḅ Pita, “Intu ma Anyô Bêḅ!” Pita êḅ intu bôk habi anêḅ kwêv thilibuḅ thô ek indum ku. Ma halaḅô ôpêḅ anêḅ abô êḅ ma hik hathak loḅbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi.

⁸ Thêlô ebobo kasukthôm daḅ hatôm 90 mita la ma ḅê ku vi êmô yeḅ ba êvôv yaksen haveḅ yam ma Pita hayam hamôḅ. ⁹ Thêlô êlêm ethak liḅdaḅ ma êyê atum te hathaḅ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaḅ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yeḅ ma havôv yaksen halêm hathak liḅdaḅ. Yaksen êḅ putup hathak alim daim lomaloma hatôm 153. Ma yakseḅ miḅ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanaḅ, “Nôlêm oḅgwaḅ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêḅ ba êkô ba te miḅ hanaḅ nena, “O ma opalê?”

* **21:3:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23 * **21:11:** Luk 5:6

ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêḡ thêlô ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ nê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡm yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek nê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o bêḡ anôḡ.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip nali sapêḡ.”

¹⁶ *Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Oyabiḡ yenaḡ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanaḡ bôlôḡ te lô “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Yisu lêk hanaḡ hik Pita liḡ hatôm bôlôḡ lô nena “Lemhaviḡ ya e?” ba Pita kapô malaiḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, o hoyala nôḡmkama sapêḡ ba hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip.

¹⁸ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaḡ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêḡ lemhaviḡ. Ma doḡtom hoyalôv ma tem nêḡ bahem ek anyô yaḡ injik anêḡ kwêv ma endom o ek nu loḡ atu ba miḡ lemhaviḡ nu ami.” ¹⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba

* **21:14:** Jon 20:19,26
16:24-25; 2Pi 1:14

* **21:16:** Ap 20:28

* **21:19:** Mat

Pita tem ema esak ek nê m athên lômkanjîn êndên Wapômbên. Yôv ma Yisu hanañ hadên Pita, “Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliñ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anôñ hasopa thai. Ôpatu ba hayañ nô m hamô ma hakithiñ Yisu ba hanañ, “Anyô Bêñ, opalê intu tem enañ o bêñ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpên ma hanañ, “Anyô Bêñ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanañ, “Yalenñhaviñ nena ôpên tem êmô endeba yandealê m am, o Pita miñ anê m nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” ²³ Ma abô êñ hi mayaliv ba ñê takatu ba esopa Yisu elañô haviñ ba eson nena anyô ku êñ tem miñ ema ami. Yisu hanañ nena êmô endeba yani endelê m am, ma miñ Pita anên nômla ami. Ma donjom miñ hanañ hathak ôpên anên ñama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanañ nô m takên bêñ ba hato halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anên abô ma avanôñ.

²⁵ *Yisu hadum ku lomaloma bêñ anôñ haviñ. Pik ma yaôna ba yakô miñ hatôm nêndô kapya nômbên atu ba eto lôkthô êmô ami.

* **21:20:** Jon 13:23-25 * **21:24:** Jon 19:35 * **21:25:** Jon 20:30

xcv

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a